

AQIOKRIF

Irodalmi Folyóirat · 2018. ősz
XI. évfolyam 3. szám

Apokrif

”
majd jöttek a
stramm ragadozók
”

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Irodalmi folyóirat
megjelenik negyedévente
XI. évfolyam, 3. szám
2018. ősz

Főszerkesztő

Nyerges Gábor Ádám (vers)

Felelős szerkesztő

Fráter Zoltán

Szerkesztők

Murza Tímea (próza, Apokrif Online)

Mizsur Dániel (kritika)

veress dani (kép)

B. Kiss Mátyás (Apokrif Online)

Tamás Péter (műfordítás)

•

Munkatársak

Evellei Kata (korrektúra)

Veress Dávid (tördelés)

Tarcsay Zoltán (címlap/design)

Bali Farkas Péter (szerkesztőségi asszisztens)

Szerkesztőség

1052 Budapest, Vitkovics Mihály u. 7. IV/1

Tel.: (1) 951 8518; (30) 876 1473

apokriflap@gmail.com

<http://www.apokrifonline.hu>

Felelős kiadó

Palimpszeszt Kulturális Alapítvány

Nyomda

Robinco Kft.

Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

A folyóirat emblémája Hlatki Dorottya munkája.
Megjelent a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

Copyright © 2018 Az Apokrif 2018/3. számának
szerzői és szerkesztői

Megjelenik 250 példányban; az egyes példány ára 350 Ft

ISSN 2060-3207

Szépirodalom

- 07** **Gergely Ágnes**
Még egyszer
- 08** **Sebők György**
Megint otthon
- 09** **Balázs Zoltán**
Davor
- 18** **Halmi Tibor**
Várakozás
- 22** **Juhász Tibor**
Őrhely
- 24** **Nagy Hajnal Csilla**
Aléna
- 28** **Simon Márton**
Köz, .mov, Zúg
- 37** **Vörös Anna**
Nem volt ott senki
- 44** **Horváth János Antal**
dunakanyar, fejfa, SMÁR-20011025

Látószög

- 49 Mizsur Dániel:** Elharapott mondatok, beragadt helyzetek
(Horváth János Antal verseiről)
- 52 Gadó Flóra:** A szobrok is meghalnak
(Ember Sári munkáiról)

Látótávolság

- 59 Dézsi Fruzsina:** Dadogni kell
(Vida Gábor: Egy dadogás története)
- 63 Murzsa Tímea:** Oldás és kötés
(A bilincs a szabadság legyen – Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése, 1948–1997)
- 67 Nagy Hilda:** Felülvizsgálás
(Milbacher Róbert: Léleknyavalyák – avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről)
- 72 Nagy Kinga:** A báb szétfeszíti burkát
(Deres Kornélia: Bábhasadás)

Illusztrációk

Jelen számunkban Ember Sári újabban készített fotói, kerámiái, kollázsai láthatók. A képeket a művész és képviselője, a Molnár Ani Galéria jóvoltából közöljük.

A borítón: *Cím nélkül (lány csészéssel)*, 2017, C-print, 23,5 × 15,5 cm. A hátlapon: *Gyűszű 3. (szürke fejes)*, 2017, mázas kerámia 3,5 × 2,2 cm.

Ember Sári

Fa 1. (Pitangueira), 2014

C-print, 42 × 33 cm

A képzőművészt a Molnár Ani Galéria képviseli

Gergely Ágnes

Még egyszer

Még egyszer Firenzébe.
Egyszerűbb, mint az egyszeregy.
Még egyszer Firenzébe.
A halottkém is arra megy.

És még egyszer az Uffizit.
Botticellit, ahol
a kép központja elcsúszik.
Tavasza lesz valahol.

Hozza a hírt a szélfúvás.
A nép is elrohan.
Mondd el nekik, nincs biztosabb,
mint a bizonytalan.

Akit nem öltek meg soha,
jól érzi itt magát.
A Mediciek gyilkosok.
Mind művészetbarát.

Múlt és jelen között robog
az álmok szekere.
Ne engedd el az álmaid.
És vissza ne gyere.

Sebők György

Megint otthon

Tátongó félgömb alatt gomolyog
legfeketébb füstünk, az éjjel.
Felkapaszkodom, és az erkélyek
alattam megtelnek csenddel.
Két bolygó között feszül még
ilyen mély hallgatás.

Ebben a városban nem laknak,
csak régi istenekhez hasonló
alakok, tele reszketéssel,
a tűz elvonásától perzselnek
ereik, egymás között a hűlt
szobák levegőjét homállyal
lehelik be, a várakozással, melyből
egykor advent született.

Tüdőm emeletről emeletre
nyúzza le a bérház jégbőrét.
Ujjam tart, bár zuhanni nincs hova.
A csend korlátjain kapaszkodom
fölfelé, a város orra ide szívja fel
a magányt, a füstködöt.
Innen messze már elég világos van.
Ellátni egészen az otthonig.

Balázs Zoltán

Davor

Erős fény tölti be a szobát. Szinte nem is látszik.

Meglehet, bizonyos szögből tekintve ez a kép egy üres helyiség látszatát kelti, de minduntalan kitüremkedik belőle ez a valami. Aki benéz kintről, a franciaablak sötét keretei között, láthatja ezt a kis malacot, aki mintha csakugyan nem mást, mint a szobát és a csupaszon beáramló fényt zabálná. A fal görbe vonalai éppúgy kisimultak, mint az emberforma lény arca, ami az ablakhoz fordulva rúgja az asztal lábát, és eszik. Zsíros ajkai hófehér arcán úgy mozognak, mint rángatózó férgek az élő húson. Fehér függönyök és falak elé helyezett bútorok terpeszkednek a szoba közepe fele: ilyen egy kellemes ebédlő egyéb napszakokon.

Csak ez a mozgékony habzsoló pofa nem tud elsimulni benne. Persze bizonyos szögből ez csupán egy kövér gyerek, aki fulladásig tömi magát, szájszéle majdhogynem felreped. Bizonyos nézőpontból és megvilágításból ugyanolyan gyermek, mint a többi, feltéve, hogy képes erre a műveletre más is.

Lendületes kanalazással gyűri le reggelijét Davorka. Kedve eleinte nem volt, de aztán abbahagyni sem, ha már belekezdett, ha már ilyen jól túró sodlik kanala mélyesztésével a cupákolós étel. Halántékán halványlila erek lüktetnek, ahogy szuszakol bennük a vörös folyadék. Sápadt nyelve összeolvad az ebédlő berendezéseinek világos színeivel, kocsonyás falatok mállanak szét fel-alá mozgó nyelőcsövében.

Mintha minden ugyanabba az emésztőbe tolakodna. Lát-hatatlanul elsimul inge alatt, szerveiben, a pocak gyöngyöző bőrfelszínén a rombolás. Egy ilyen törekeny világban csak a nyel-deklés marad. Fogai mindent összezúznak.

Kiszabdal egy darabot a makacs anyagból, felrántja mohón, hogy még közelebb kerüljön hozzá. Mintha egy éhes állat a

betevője után ásna. Orrát a levegőbe mereszti, sündörgőn mozog pofáján, mintha disznó turkászna termőtalajban. Minden kanál egyetlen falat győzelem. Hátrahajtja egy pillanatra fejét, kancsalul ráles, mereszti szemét, közelebb hajol. Davorka csodálja, amit talál.

Így falja be egymás után kanálára fészkelte ételroncsait, kitérítve a több fogás maradékát őrző száját, és sebtében beteszi. Büszke minden fellapátolt ételadagra. Ha tömzsi kézfejéből nem kandikálna ki egy fél centire a kanál nyele, azt hihetnénk, már torkán szalad lefele az is észrevétlenül a többivel együtt. Hanem a disznó- és gyümölcskocsonyák állagától kedveittasodtan, ha már nekigyürkőzött könyökig a maszatos emberke, megállíthatatlanul halad. Aztán néha előredől az asztal lapjához, a tányérhoz közelebb. Mintha alagutat ásna benne, háthogyha az alján túl sem érne véget. Fuldoklón merül el dolgában a gyermek, mintha bármelyik pillanatban átbújhatna egyenesen Eszemországba.

Izzadt homlokára letapadt szőke haja, karján a fehér ing mintha olajosan csúszkálna ide-oda, próbálja helyzetét megtartani a fiú testén. Miközben gyomra dagad, feszegeti a fölé rétegzett szöveteket, csuklójáról veríték csepeg. Hangtalanul susog hóna alatt az ing, hasán engedelmesen kigombolkozik az anyag.

Így buzgólkodik.

Hanem a kocsonyás tukmány egyszer csak elfogy. Davorka unottan nézi a romokat. Most pedig meglepődve vakargatja egy tányér fenekét. Csillapíthatatlannak tűnik ez a nyűg. A kanál nyelével eltávolítja orra körül a maradékokat, majd tétlenül vakant egyet. Bár az imént történt még valami, most látszik csak, ahogy befejezte, szeme forog, üres a feje.

Belép a felszolgáló, egy fekete ruhás alak. Kezében tálca. Nem megy beljebb, csak közelebb lép a falhoz, és mereven megáll. Viszonyítási pont keletkezik a térben. Még egyet horkant a gyermek. A tálca megremeg. Bosszúsan, lustán sandít a fekete ruhásra, ráhorkant, aki a malacszem sarkából nem több, mint egy sötét pontocska.

Mindketten várnak valamire.

Kis idő múlva a bejáratnál megjelenik egy árnyék. Kezek, lábak, fej: egy középkorú férfi. A fiú felé tart. Háta mögött megreppen a szolgáló zakójának gallérja. Már nem horkan fel a kicsi Davorka. Aki eddig a fal mellett várakozott, észrevétlenül eltűnik. A tálca földre esik, csörömpölése visszhangzik, zajos köröket ró a padlón, majd egyszer csak megállapodik.

– Davorka, eszel még, fiam, hát jóllaktál? – kérdezi mély hangján, tőle telhetően kedvesen az apa. A gyermek nem felel, csak nyögdicsél izgatottan. Pufók feneké alatt megnyikkan a szék. Csak ezután kísérel meg hátrafordítani fejét, lustán, hogy apjára nézzen, de a férfi már rá is helyezi vállaira kezeit. Davorka csak most tudja kitüntetni figyelmével apját. Szemeik összetalálkoznak, cinkosan mosolyognak. Ismét ketten maradtak.

– Ez az én Fiam – szólal meg büszkén a férfi, és az asztalra pillant. Ettől a hangtól az emberke mozdulatlaná dermed egy pillanatra, szemeit felszegi, és lassú fejkörzéssel nevetni kezd, szájából maradékok tolnak ajkai sarkába, békaszerű nyelvvel utánuk kap, rőfög.

– No, de azért ez már túlzás – nevet hasonlóan apja, kicsit visszafogottabban, elakadó horkantásokkal, és közelebb hajol a fiúhoz. Megsimogatja, ujjával elválasztja kevés haját közepén, megcirógatja arcát. Keze ügyében a gyermek megszelídül, körvonalat kapnak vonásai a felnőtt tenyerében. Az étkező már nem egy szörnyeteg, csak egy gyermek játékszobája.

– Ez az, nőjön a pénz benned. Kész vagy egy kis meglepetésre? Ma megtanulod te is, mitől vagy Davor. Gyere ki a kertbe. – Az emberke szótlán, komolyan néz vissza apjára, hanyatt dől, lecsúsztatja magát a székről lassan, fáradtan. – Meglepően sovány ez a fiú – gondolja Davor. A gömböcstű lény nem tulajdonít túl nagy jelentőséget apja szavainak, épp próbál emberi formát erőltetni magára. Egykedvűen kíséri apját, aki, kanyarokat

téve a ház termeiben, a kertbe vezeti. Homályos szobákat világos követ. Davorka szemét sértik ezek a változások.

Kiérnek a kertbe.

Egy ormótlan faragott márványasztalt műanyag székek vesznek körül. A kertben gyümölcsfák állnak. A fiúcska most is, mint számtalanszor, megáll a kijáratnál, és a hirtelen maga mögött hagyott falak hiánya szinte megijeszti. Noszogatni kell, hogy észrevegye, Davor a székhez tessékeli őt, de láthatóan nehezeére esik leülni. A magas ház üveglapokkal díszített fala a napot megsokszorozva, kellemetlenül süti tarkójukat. Kékes és zöldes színekben tükröződik a táj.

– Ülj csak le. Gyere, most eszünk valami finomat.

A nehéz gyermeket meglepően könnyedén teszi az asztalra, lábacskaí lelőgnak. Néhány felszolgáló érkezik, és alapanyagokat hoznak. Különböző színű és ízű édes krémek és szószok, lekvárok és magkeverékek kerülnek az asztalra. Az emberke láthatóan nincs túlságosan eltelve az ötlettől, és inkább kilökné magából a reggelit, hogy Davor kedvéért újra ehessen. Meglehet, most néhány árnyalattal sápadtabbnak tűnik, mint az étkezőt előtő fehérségben.

A Nap imbolyogva fejük fölé kúszik. Az alkalmazottak elmennek, csak egyikük marad az oszlop mögé bújva, hogy ne zavarjon, figyeljen. Az emberke bokáinál összekulcsolja lábait.

– Jöhet a pénz! – szól hangosan a férfi.

Davorkát nem lehetett egyszerűen bankjegyekkel megvesztegetni, de élénkséget kezdett el mutatni, hiszen ismerte apja furcsaságait. Eközben valaki egy táska pénzt hozott, és az asztalra tette. Azt forgatja a fejében, vajon mit akarhat vele? Egy alkalommal, mikor vendégek érkeztek hozzájuk, vacsora közben az egyikük hencegett valamin, és elővett egy köteg zöldhasút, amit az asztalra csapott. Akkor Davor csúfondárosan elkérte tőle. A vendég, furcsállva az ötletet, már tette is volna el, de a ház ura nem hagyta neki, ezt mondta:

– Hizlaljon csak, barátom, hizlaljon. Csakhogy tudod, nálunk az asztalnál mindent megesszünk.

Tejet és turmixgépet hozatott. Hosszasan surrogott a parkettán egy piszkos hosszabbító vezetéke valahonnét, mely a távolból közeledve, illetlenül szelte át a termeket. Mire az étkezőbe ért, percek teltek el így. Az asztalnál ülők feszélyezetten mosolyogtak. Mintha koreográfia szerint zajlana az este. Végül az asztalra tették a turmixgépet. Az ízléses terítőken bosszantóan tűnt fel ez a konyhai, cseppet sem odaillő eszköz. Davor tejet öntött, és beletette a köteg bankót, majd a fedelet ráhelyezte. E közben ujját az indítógombra téve Davor, így folytatta...

Hangját elnyomta a turmixgép zörgése, melyben mintha kavicsok rázkódtak volna.

Ezek a szavak már kintről érkeznek Davorka fülébe:

– Az első bankót ötévesen ettem meg, pont mikor annyi idős voltam, mint te most. Egy héttel a születésnapom után kimentem a lovakat megetetni. Karcsi bának hívtuk a vénembert, akinek dolgozott a családom, itt éltünk már akkor is. Valami tápozott ember lehetett, aki azért gondolkodott jól, mert jól etették. Egy fejesnek volt az ideológusa.

– Olyan volt, mint egy ló – mondja Davorka.

– Igen, olyan volt. Valakinek a jószága volt. A te apád meg egy rosszul etetett sötét kutya. De nem ment el az eszem. A lovak között jól elvoltam. Durva ruhát adtak rám, és nem tetszett, ha újat kaptam, mert felsértette a bőrt. Egyszer, amikor a kerítésen bújtam volna át, megláttam ezer forintot a trágya mellett, és felvettem. De alighogy ez megtörtént, hangokat hallottam, és nemsokára megjelent az úr fia, Davor Mihály, aki meglátta, mi van nálam.

– Hiszen az te vagy, apa.

Miközben ezt mesélte, meghozták a palacsintákat is.

– De akkor még nem így volt. Akkor még semmi közöm nem volt ahhoz az emberhez, nem volt még nevem. Alighogy a szeme elé

kerültem, sértegetni kezdett, és bár egy taknyos kis dagadt ficsúr volt, csak hogy bosszantson, megfogott egy lószart, és hozzám vágta. Azt kérdezte, hogy hová tettem a pénzét. Azt mondtam, nem tudom, miről beszél. Eltettem szépen a zsebembe. Fenyegetőzött, hogy beárul az apjának, mondtam neki, nem érdekel, tőlem imádkozhat is neki. De a kerítésnek nekitámasztott lécek közül elvett egyet, és utánam dobta, ami felsértette a karom. Akkor futottam el életemben utoljára. Átszaladtam a lovak között, de nem mert utánam jönni, hanem körbe, a kerítés mellett próbált követni sikertelenül, és közben ordítozott utánam. Mikor átértem, éppen itt, ahol most ez a veranda áll, előkaptam a nadrágzsebemből a pénzt, és megettem.

– Megetted, apa – nevetett Davorka.

– Mert nem tudtam elrejteni, innen már hazáig nem lesz hol. Hiába látta Mihály, hogy lenyeltem, azután már nem tehetett semmit. Verekedni nyíltan nem mert velem, oda meg nem adhattam.

Az apa nagyvonalúan, szinte figyelmetlenül tette egymásra és öntötte le csokiszósszal vagy lekvárral a palacsintákat. A férfi többnyire láthatatlan volt mások előtt, de ez egy cseppet sem zavarta. Gőgösen büszke volt arra, hogy képes észrevétlen maradni egy helyiség közepén. Ezt arra használta, hogy kitudakolja mások titkait. Hanem amikor akart, nagyon is feltűnő tudott lenni, és olyan is volt, hogy arra vágytak a körülötte levők, bárcsak távozná, bárcsak elengedné őket. Hanem karmai közül nem szökhetett senki. Mint szezámrag a szirupban, merültek el. Nem érdekelte, mit gondolnak róla. Sokkal inkább az, hol van a pénzük.

Davor most is olyan ábrázatot vág, mint akiben forr valami, mintha annyi idő múltán most válnának valóra tervei. Mire a történetben eddig ér, a palacsintatorta lassan egy arasznyira magasodik, és elkezdi körkörösén felpakolni, hogy egy kicsit vastagabb legyen.

A palacsintahegy kalap formájúra terebélyesedett, majd a hatalmas tányér széléig merészkedett. Hanem, mintha egy amőba

sejtfala nem tudna tovább engedni, nyújtózkodásában kifakadt. Zöld, barna, fehér, sárga testfolyadékával árasztotta el az asztalt, amiben Davorka most ujjaival motoszkál. Ujjairól lenyalogatja a palacsinta belsőseit. Izgatottságát az émelyítő cukros lével próbálja elszenderíteni.

– Nyár vége volt, éppen, mint most. A fügefák irányába szaladtam. – Arra mutatott, amerre a történet folytatódik, és a kis emberke arra néz, mintha kivehetné a környezet jelenlegi állapotából, mi is történhetett akkor. – Davor többé nem követett. Csak amikor a kerítés mellett elszaladtam, egy pillanatra összenéztünk, és tudta, hogy nem tehet semmit. Te silány, híg levű, te, dögölj bele a sárba... – kiáltott utánam, de nem foglalkoztam vele. Kicsit még fáj a karom, emlékszem, de kaptam ennél nagyobbat is.

– Annyiban hagytad? – kérdezett vissza a kis emberke gyanakodva.

– Igen, akkor még igen. Szóval ott futottam el a harmadik soron – és újra arra mutatott, ahol a történetnek folytatódnia kell –, a fügefák mögött állt egy kis fabódé, amit eredetileg a száraz gallyak gyűjtésére használtunk, de nem is olyan fontos ez. Ott jött rám a száras.

Davorka ekkor mohó szemekkel figyelte, faragatlan apja, aki nevelőnőkkel és illemtanárokkal próbálja fékezhetetlen hajlamait kordában tartani, hogyan szegi meg az összes szabályt, amit általános érvényűen betartat mindenkivel.

– Rám jött a száras – nevetett Davorka apján, és nyálzárpor szitált szájából a tál mellé folyt édességmasszába. Mint esőcsepp a lassan hömpölygő folyóban, fodrozódott. Apja összehúzta a szemöldökét, a fiú elhallgatott.

– Már nincs meg az a kis vityilló, amiben akkor éltünk, a háta mögött volt egy fából eszkábált budi, oda szaladtam. Mai napig nem tudom, hogy voltunk mi ott meg. Eszement büdös volt mindig. A fabudin aztán hiába helyezkedtem el kényelmesen az ülőkére, csak nem akaródzott sikerülni a dolog. Hanem most az-

tán hagyd abba a nevetést, és figyelj ide, ha jót akarsz magadnak, fiam! – Davorka meglepetten elkomolyodott, nem szokott hozzá apjától ehhez a hangnemhez. Ő pedig nyugodt hangon folytatta.

– Két napig nem tudtam kijárni, és már azt hittem, Mihály, a ficsúr átka ül rajtam, mert megettem a pénzét. Aztán másnap reggel még mindig azon törtem a fejem, hogy nem lettek következményei ennek a dolognak. Mert abban az időben elég volt, ha meggyanúsítanak lopással, és vége. Kora reggel kimentem az árnyékszékre szarni. És azt hiszem, nem szenvedtem annyit soha, mint akkor ott először. Élesen él bennem ez az emlék. A budi elszáradt deszkái között, mint fagyos napokon a lehelet az ember száján, úgy kúszott át a fény a réseken. A lécek a fejem fölött minden apró mozgásra ledobtak magukról valamennyi port. Aki becsapta siettében az ajtót maga után, és elfoglalta helyét, a levegőben felkavart, szálló porban a nap beszivárgó sugarait szinte kitapinthatta. Mikor végeztem, alig vártam, hogy menjek. Megtöröltem, és mikor visszanézek, hát mit látok, a papírok alatt a bűzösben, az iszapos massa tetején, ahogy bevilágít az ülőke alatt egy fénysugaracska, a kis barna rögök között valami furcsaság látszik. Lekönyököltem az ülőkére, közelebb kellett hajolnom. A tetején volt, ezt én hagytam ott, valami csillogni látszott. Egy sárga kövecske. Nagyon megijedtem. Nem mondtam el senkinek, kicsit féltem, ami azt illeti. Sokáig nem tudtam, mit jelent ez, azt hittem, megmérgezték, Mihály átkozott meg valamivel. Vártam, mikor történik valami. Hiszen soha előtte nem láttam aranyat. Szerencsére az úr nem járt ide utánunk, apám vette észre, mikor pár hónapra rá kilapátolta a szart a budi alól. Ő találta meg.

Na, kész is van.

A palacsinta végül egy magasra nyúló hengerformát mutatott. A napfény csak úgy csillogott rajta. A közeli dombokról is látni lehetett, ahogy beesteledett. Itt-ott kitüremkedett ormóttanul, mintha ki akarna alóla bújni valami. Davorka csak most vette észre, hogy a táskából a pénz eltűnt.

– Jól látod, kis barátom. Most megnézzük, mit tudsz.

Nevetett volna a kis ember, de olyan bizarrul nézett rá az apja, és azt is tudta, hogy ilyenkor csak csinálni kell a dolgokat, nem kérdezni, mert minden komoly. Vágott egy szeletet neki, és jó étvágyat kívánt hozzá. Ezután vágott még egyet, és magához vette.

– Ebből származik minden. – Elkezdett nevetni, és rábökött a palacsintára – Na, kezdj neki, amíg még ropog, ne ázzon szét.

És leszelve egy falatot, egy darabka elázott papírpénz bukkant elő a desszertből.

A jókora gyermek szeretett apja kedvére tenni, de most egy kicsit tanácstalan volt, mert elképzelte, hogy az apja széklete sárgán hunyorog rá, és hogy ez most ténylegesen egy próba az ő székleetének átváltoztatására is. Kissé ideges lett. Reggelijének nyoma sem volt gyomrában. Érezte az előtte tornyosuló feladat súlyát, hasa megereszkedett. Felengedett a gyomra, és érezte, már az egész tortának jut hely odalent.

– Egyél, aranyom – szólt rá kedvesen Davor.

– Persze, apa. – És érezte már, ahogy sárgás rögök keletkeznek benne.

Davorka pocakjáról lefejtí a feszülő, kisebb lepedőnyi ingdarabot, hogy még több helyet adjon neki. Hasán májfoltok szélesednek, mint a Hold kráterei. Ígéretesen díszelgnek a termékeny óriás-csecsemőn. Miközben esznek, a fügefákon megérik pár gyümölcs, madarak lepik el az eget, majd eltűnnek, hogy pontszerűen ismét megjelenjenek valahol. Úgy mozognak, mint elektromos díszek a falon. Lemegy a Nap. A domboldal felett, a sötétedő égbolton feltűnik a Hold. Távolabb, gomolyfelhők alatt elmosódott világítótorny pásztazza a tájat. Kutyák tűnnek fel a kerítésen túl, csapzottan, egymásra morogva. Eltűnnek az esti szélben.

Davor és fia, mit sem érzékelve ebből, csak közelebb húzzák a tányért, és jóízűen falatoznak.

Halmi Tibor

Várakozás

A G. I. Joe-k kezdték,
ejtőernyőikkel leereszkedtek a polcokról,
és sarokba hajították puskáikat.
A fröccsöntött katonák követték őket,
akik műanyag tankjaikból kiszállva
befejezték a plüssunikornisok
ellen vívott harcukat.
A mackók letépték magukról
a gondviselés varrta vörös pulóverük,
egy-egy rongydarab az alvó babák fején landolt.
És kinyílt az ócska faláda,
egy-, öt- és tízszarvú szörnyek bújtak elő sötétjéből.
Ott állt a szoba közepén minden megunt,
megégetett, szétszerelt,
többé össze nem rakható játék.
Várták, hogy majd egyikük szónokol,
de nem történt semmi,
csak a moncsicsik szopták kétségbeesve ujjait.
Végül az építőkockák és legóelemek soraiból
előlépett egy bohóc, pár perce még
fehér ruháját igazgatta,
de most látványosan a padlóra köpött,
jelszavak hiányában
ez lett tiltakozó mozdulatuk.
És durva madzaggal transzparensüket erősítették
a delfinmatrac hátára, de kipukkadt,

majd jöttek a stramm ragadozók,
a cápák és az aligátorok,
de hiába fújták fel magukat, ők se bírták el
az üres papírt a jellegtelen faanyaggal.
Legnagyobb tanácstalanságuk közepette felvetődött,
talán egy máglya, egy gesztusértékű tűz
jel lehet az emberek számára,
akik összegömbölyödve alszanak, mint a dió,
takaróik alatt őrizve az álom melegét.
Nekik szól az eseménytelen délelőtt,
a rohanás is hozzájuk idomul,
hónuk alatt beteg madarakat cipelve
az indulás és az érkezés,
a szép emelkedő, a völgyek sója,
a délutánok melege, az érintés, az ölelés,
a növények zöld szerkezete,
eső után a visszacsillámló aszfalt.
Övük az első, eszköztelen játék,
ahogy az ágakat fújja a szél,
ahogy a fény a barlang hideg gyomrába tolja vissza
a sötétet, minden az embereké.
Miattuk ilyen félelmetes az este.
És a játékok tanácstalanok, tennének valamit,
mennének, haladnának a cél felé,
de százfelé folyik beszédük,
és a helyes irányt mutatva százféle kéz
százfelé tart szét, rongyos ujjaik
belevesznek az éjszakába.
Szorongva gyűlnek a szoba közepén.

Ember Sári
A Messzevágók című kiállítás enteriőrje, 2016
(Art+Text Budapest)

Ember Sári

Váza 4. (*kék és rózsaszín fej*), 2017
mázás kerámia, 19 × 15 × 13 cm

Juhász Tibor

Őrhely

Egy újabb köhögésroham után az öregasszony botjára támaszkodik. Előkotorja textil zsebkendőjét, beletörli a kezét, orrához emeli, összehajtogatja és zsebébe mélyeszti. A begipszelt lábú férfi, aki az imént bicegett ki a presszóból, az öregasszonyhoz sántikál. Lóg a bagó a szájából, és miközben beszél, sűrű felhők gomolyognak az arca előtt.

Ezt elnyomom, aztán visszamegyek, beszélek Lajossal. Most már nem kell sokat várnia, anyuka, mondja az öregasszonynak. Az csak néz, markolja a botot, köhög.

Mit mondott az orvos, kérdezi a férfi.

Semmit.

Valamit csak mondott.

Hogy öltözzek fel jól, ha kimegyek az utcára.

Mást semmit? Valami gyógyszert felírt?

Az öregasszony nem válaszol rögtön. Először megrovón figyel a fiát, de aztán szemüvegének vastag lencséi mögött türelmesen, megértően leejti tekintetét. Semmit, válaszolja.

A férfi legyint, mintha nem is érdekelné ez az egész. Odaáll egy társasághoz, akik rágyújtani jöttek ki a presszóból, valami Gézáról beszélgetnek. Szegény Géza már nagyon le volt gyengülve, kezdi egy fürtös hajú férfi, beszélni se tudott, csak mutogatni, a felesége magyarázta, mit akar. Így csinált az öklével, ki-be tárta az ujjait, a felesége mondta, hogy a daganat a torkában olyan, mint egy polip, rátekeredett mindenre.

Az öregasszony hallgatja őket, néha a fiára néz. Nem lehet kitalálni, mit gondol, közömbös az arca, mint mikor ismeretlenség beszélgetését hallgatja az utcán az ember. Az előbb tette el a zsebkendőjét, de most bal kezével megint felöltöje zsebéhez

nyúl, érzi, újabb roham jön. Egy kopasz, szakállas, nagydarab férfi szólal meg, mindig csak a jók mennek el, mondja. Helyeselnek, a gipszelt lábú is. Befelé indulnak, az asszony követi őket. A férfi hátrapillant a válla felett.

Anyuka, ne jöjjön. Megmondtam, maradjon itt. Beszélek Lajossal.

Fél órája is ezt mondtad.

Ez nagyon fontos, anyuka, értse meg. Meg kell vele beszélni, hogy visszavegyen.

Mondd meg neki, hogy egy építkezésen figyelni kell.

Megbeszélem vele, csak várjon egy kicsit!

Hideg van, fiam, mondja az öregasszony. Köhög, miközben a férfi belép a presszóba.

Ezúttal hosszabb ideig tart a roham. Az asszony ránehezedik a botra. A zsebkendőjéért nyúl. Megtörli a kezét, orrához emeli a textilt, aztán összehajtogatja, zsebébe mélyeszti. A villamost kezdi figyelni, a szerelvény ünnepi kivilágítását. Alig ülnek a járaton, a dolgozók már hazamentek, talán csak túlórázók utaznak. Fel kellene szállni, gondolja az öregasszony, utazni körbe a városban. Apró, összetöpörödött teste megremeg. Lassan, óvatosan mozdul, mintha minden lépés fájna. Elmegy az ablakig, benéz a helyiségbe.

A fia egyedül ül a pultnál, előtte üveg sör, felespohár. Mond valamit a pultosnak, aki felnyúl a polcra, levesz egy üveget, és áttetsző folyadékot önt a stampedlibe. A fia nem issza meg rögtön, a pohár derekán nyugtatja a kezét. Az öregasszony azt hiszi, Lajosra vár, de hosszú percek múlva sem ül senki a fia mellé. Később a férfi rendel még egyet. Miután leteszi a felespoharat, int a pultosnak, fizet. Az öregasszony csak a fia gondterhelt hátát látja. Előveszi zsebkendőjét, orrához emeli, ott tartja kicsit. A férfi megfordul, az ajtó felé biceg. Az öregasszony visszagyűri zsebébe az anyagot, elindul, hogy mire a fia ideér, a helyén találja őt.

Nagy Hajnal Csilla

Aléna

Találkoztam a konyhában egy lánnyal
piros és kék ruha és fekete harisnya volt rajta és
azt mondta sosem sütött még
látszott rajta hogy izgul
mondtam hogy én se sokat bár sajnos
sokkal többet mint amennyivel még szabadna
ilyen bénának lenni
ezen nevettünk
magasra köpött az olaj mindig amikor a
közelébe mentünk
gyönyörű kontyba volt fogva a haja
olyanba amilyenbe az enyém sose lesz
pedig a színe körülbelül egyforma volt
legyen a neve Aléna
gondoltam
és rettegtem hogy elmondja valójában hogy hívják
a mosolya tartózkodó volt de meleg
olyan amilyenbe be tud rendezkedni az ember
és már eleve összhangban találja a bútorokat
mikor benyit az ajtón a fogkeféjével
de mindennek amit magával hozott
jut helye ebben a mosolyban
és tudtam hogy nem együtt fogjuk elfogyasztani a
különféle gyorsfagyasztott vacsoránkat
neki is tudnia kellett
és annyira szerettem volna megmondani neki hogy
én fél év múlva már egyáltalán nem leszek itt
ebben a konyhában
ebben a városban

ebben az országban
és annyira szerettem volna megmondani neki hogy
drága Alénám
tudod milyen szívesen magammal vinnélek
elbírna téged is biztosan a Márvány-tenger
elférne a mosolyod a vendégszobában
igen szökj meg velünk Aléna
és elég ha majd ott is csak a
konyhában találkozunk ahol elfér majd ez az
otthonos kis pillanat
a századik közös gyorsfagyasztott vacsora után is
egymásra nevetni hogy
most már igazán nem kéne megijedni
most már igazán tudhatnánk mi történik ha
megközelítjük a serpenyőt
sőt tovább megyek
most már a serpenyő is igazán tudhatná hogy
akkor is meg fogjuk közelíteni
gyere velünk Aléna
te semmit sem jelentő mozdulat
hagy írjam fel a nevedet az
amiket magammal viszek papírra
de ne a valódi nevedet
a valódi nevedet hagyjuk itthon
ebben a konyhában
sőt az én nevemet is hagyjuk itt
a serpenyőt persze vigyük magunkkal
ugyanoda égjen mindig a kicsordult sajt
már épp pördültem meg a sütő mellett
és biztos voltam benne hogy
magammal vihetem Alénát
már szétnyíltak az ajkaim és
formálódni kezdtek a megfelelő szavak

de ő már nem volt ott
kilibbent
és láttam a magabiztosságot amellyel
kézben tartott mindent
Aléna megtanult sütni egyetlen alkalom után
és el sem köszönt hiszen nem tudtuk egymás nevét
csak a kontyát láttam az ajtón túl befordulni
hallgattam lépteit a folyosón
próbáltam rájönni melyik irányból és hányadik ajtóig
csattogott a cipő
nem jön vele sehová
soha többé nem találkozunk egyetlen konyhában sem
rám hagyta a nevét
éljek vele tovább én
vigyük magunkkal
és hogy mi a történet vége
azt nem tudom.

Ember Sári

Cím nélkül (lány árnyékkal), 2017

C-print, 23,5 × 15,5 cm

Simon Márton

Köz

Egyedül maradtam a közepén. Na, nem a közepén, talán a közepe táján egy kicsit balra, és nem egészen egyedül, ha a felhők közt felsejlő vadludak csapatát számításba vesszük. Kihoztam magammal a tükröt, hogy zavartalanul figyelhessem, a hátam mögött hogyan sötétedik. Hasznom rég semmi. Azért tartanak, hogy alkalmanként kijöjjenek ide az erdőbe hallgatózni, nehogy hangtalanul kelljen kidőlnie a fáknak, vagy ugyanitt álldogálva éjszakánként néha belemondjam az esőbe: *az ajtók záródnak.*

A ködös, hajnali foci pályán,
a falu határában,
a buszmegállón túl,
a repceföld mellett,
a halványszürke ég alatt
magányos róka áll
a távolabbi kapuban.

Ez nem egy igazgyöngy a számban, ez egy nyugtató.

A koponyád kitöltő habos, tejfehér krizantém.
A kép nem halványodik, csak a papírhordozó károsodásai fe-
nyesgetik.

Felhő fekszik a tájon, fodros, tömött, finom,
alatta a partszakasz horpadásai,
az őshonos zárvatermők a bezárt bódék mellett,
a konténerek, a fekete zsákok, a fehérzaj-szerű zúgás,
kontrasztos, egyszerű,
napszak, évszak tetszés szerint,
és ennek tetején az az árva felhő, a fodros, tömött, finom,
fekszik odafent, egyik keze a feje alatt,
a másiktól telefon világít az arcába,
és hiába, hiába üvöltözöl neki lentről, nem hall, nem figyel.
(kollotípa, 19.8 x 19.9 cm
2017
magántulajdon)

Ne haragudj, ideadnád azt a verebet?
Nem azt, a másikat. Köszönöm.
Semmit, csak lenyelem, és akkor ő lesz bennem mától a lélek.

A hangsúlyok fekete ágbogai az ég felé,
a mondatok rég lehullottak róluk.
A bokrokon a hajszálaim. Vagy a hajszálaid.

Ez nem egy nyugtató a számban, ez egy igazgyöngy.
A bőröndöt a küszöbre, amíg
magamra gombolom egy nyúzás fájdalmát.

Ember Sári

Cím nélkül (maszk kezekkel), 2017

C-print, 33 × 50 cm

.mov

Ha – ahogy mondják – az építészet kővé vált zene,
úgy egy sír betonkockája egyetlen kitartott hang lehetne, talán.
Bár hiába álldogálsz mellette, nemigen hallasz semmit.
Madarak. Vonat zakatol. Csontig hatoló, fagyos unalom.
Van itt egy felirat, amihez semmi közöd, mégis többet
mond rólad, mint bármi, ami valaha is elhagyja majd a szád.

A birtokos jelzős szószerkezet olyan jelzős alárendelő szószer-
kezet,
amelyben az alaptagnak birtokos jelzői bővítménye van.
Pl.: a színdarab szereplői, a ház fala, a cica bajsza, anya sírja

A szövegben mondatok vannak.
A szövegben személyes érintettség van.
Egy kicsit azért mintha lassan indulna be.

A zárandoklat szervezői arra kérik a Tisztelt Résztvevőket,
hogy a helyszínre történő megérkezés után fokozottan
ügyeljenek az emlékmű
épségére, ne rongálják, személyes tárgyakat, fényképeket,
ruhadarabokat,
taknyos zsebkendőket, gyalázkodó leveleket stb.
NE hagyjanak a temetőben.

Kedves kő, mi a baj, miért nem válaszolsz?
Csak egyetlen hangot szólj.

A gödör, a frissen ásott gödör reggel óta kiabál.
Azt kiabálja, nem akarja,
hogy egy halottat rakjanak belé, aztán betemessék.

Nyugalmat akar. Esőt. Az eget akarja nézni. Nem akar halottat.
A sírásó Laci a lapátra támaszkodva áll a tanácstalan
családtagok mellett.

Basszátok meg, gyerekek, találjatok ki valamit,
mer' ez így nem fog működni.

Kettőre jön a városi tévé.

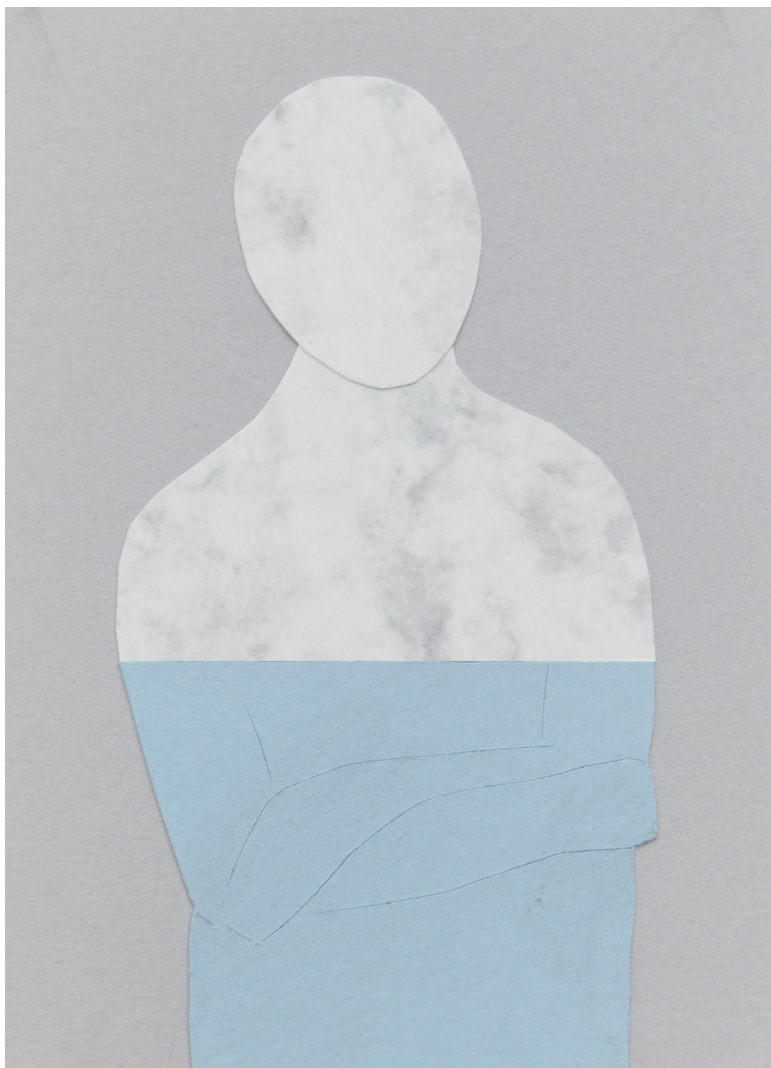
A tiszafák feketék. A ház sárga. A szavakat nem értjük.
A buszokban állva alszanak a puha sírkövek.
A tiszafák feketék. A ház sárga. A szavakat nem értjük.
Megyek, keresek egy darab betont, amivel üvöltözhetek.

A 10 emelet magas kisfiú a város közepén, a hegyoldalon ülve,
fejét a karjára hajtva, álmosan pislog.
Kantáros nadrágján elől óriási nedves folt.

Van a telefonomon egy videó, talán ha 1 másodperc az egész.
Próbáltam valakinek küldeni egy képet magamról, de a kamera
videófelvételre volt állítva, én meg nem vettem észre,
csak megnyomtam a gombot, és ennyi.

Tényleg 1 másodperc legfeljebb,
nézek a lencsébe, aztán rájövök, mi van, és kikapcsolom.
Mint egy kilazult fotó,
apró rezdülések és mélységes banalitás egy rendetlen,
homályos szobában.

Valami ilyesmi maradt bennem rólad abból, ami voltál.

Ember Sári

Cím nélkül, 2016

papírkollázs, 13 × 10,5 cm

Zúg

Rekonstruálják a miocén kori erdőt Ipolytarnócon

Kövérkés, unatkozó gyerekek egy ünnepségen.
Fehér ing, sötét nadrág, ők a kórus, egy egész kórus,
10 év körüli kisfiúk, huszan-huszonöten talán,
egyforma kisfiúk egyforma ruhában, három sorban,
egyforma magasak, egyforma közöny, huszonvalahány
egyforma szőkésbarna mindegy.

Mindegyik én vagyok.

Mindjárt elkezdik énekelni, hogy *Orgona ága*.

Néptáncon megkérdezték, hogy vagy.

Mondtam, nem tudom, élsz-e még.

A versenyzők egymás után lépnek színpadra.

A világ minden tájáról jöttek, színes mezőny,
felfokozott hangulat, esélylatolgatás, tumultus.

Amikor a startpisztoly eldördül, sietve,

egyszerre a sorba felállított mikrofonokhoz lépnek,
és elkezdenek egymásra licitálva panaszkodni.

Aki a legszörnyűbbet mondja, nemcsak az
est fődíjául szolgáló üres szatyrot nyeri meg, de.

Gyomorideg. Halálod tolófájásai.

Egy kád benzinben ülök.

Nyugati segélycsomag – a logón három gyerek –,
ormótlan betűkkel, *Hivatasunk a Remeny*.

Tejsavó alapú vaníliás italok vannak benne
kétdecis kiszerezésben. Hűtést nem igényel.

- Figyelj, ez is mindjárt kész. Szerinted mit kéne mondjak még az anyámnak?
- Nem tudom. Kérsz teát?

Régi vagy.
Egészen közel hajolok,
hallgatni
üres szádban
a tenger zúgását.

Ember Sári

Cím nélkül (fiú lepellel és maszkkal), 2017

C-print, 33 × 50 cm

Vörös Anna

Nem volt ott senki

Most elmesélem azt a történetet, amit a leginkább szeretnék kitörölni az emlékeim közül. Ami azóta is kísért, és ha érzem, hogy eszembe fog jutni, inkább felpattanok, ha lehet, járok egy kört, zenét hallgatok, és úgy teszek, mintha nem én lettem volna, nem velem történt volna, meg egyáltalán senkivel sem. Aztán késő lesz, és már én vagyok az a Vadoma, aki a romok közt lapulva megy a heti ételadagért Aleppóban. Minden nap más indult érte a családból, de a legtöbbször apa. Amióta viszont apa nem volt, azóta nekem kellett vagy a nővéremnek, Tasneemnek. Néha anya is ment, de őt ritkán engedték, mert ott volt az öcsém és a húgom is, nekik inkább volt szükségük anyára, mint mondjuk rám vagy Tasneemra.

Ezt és hasonló dolgokat nem mondtunk ki nyíltan, de azért valahogy mégis úgy alakítottuk a napi teendőket, hogy nekem vagy Tasneemnek kellett elhagynia a romot, ahol éltünk. Emlékszem, hogy indulás előtt azon vacilláltam, melyik taktikámat válasszam. Az egyik, hogy nagyon lassan haladtam, és minden lépést kétszer fontoltam meg. A sarokhoz érve megálltam, leültem a földre, és vártam pár percet, hogy a por, amit kavartam, és a nesz, amit esetleg csaptam, teljesen elhalkuljon, vagy úgy tűnjön, mintha csak egy kóbor macska lenne, vagy egy leomlott tégladarab. Aztán óvatosan felegyenesedtem, a falhoz közel, ez segített abban, hogy ne csak a lábammal kelljen tartanom magam, mert addigra már annyira remegtek, hogy azt éreztem, bármikor elszédülhetek, és kidőlhettek az útra. Az ételosztás az egyik legrizikósabb helyzet volt. Ott bármikor lőhettek, bármikor elájulhatott valaki, és a tömeg hisztériát kapott, vagy máskor valaki előrenyomult, és lopott még egy kiló kenyeret, és akkor az emberek elkezdték taszigálni őt, meg végül egymást is, és káosz lett, és már

addigra sokszor napok óta nem ettünk rendesen, és alig bírtam tartani magam, ha mondjuk meglöktek vagy belém mart valaki, miközben elesett. Máskor pedig, főleg a nagy robbanások után az ételosztás mély csendben zajlott. Olyankor senki sem tolakodott, némán vette tudomásul, hogy a napi adag megint csökkent, vagy nincs olyan gyógyszer, amire éppen a leginkább szükség lenne.

Akkor becsuktam a szemem, ez az egyik legrosszabb, ez a legrémisztőbb, odahajoltam a falhoz, előredugtam a fejem, és kihajoltam egy egészen kicsikét, és akkor megint kinyitottam a szemem, és reménykedtem, hogy ha le is lőnek, legalább nem látom az arcát annak a katonának, nem az lesz az utolsó emlékem. Mindig igyekeztem valami szépre gondolni, mondjuk arra, amikor nyaralni voltunk a tengernél, és a vízben álltunk és jégkrémet ettünk, és Tasneem lefröcskölt, és sós lett az egész meg olvadni kezdett, ehetetlenné vált. És akkor, a számban ezzel a sós meg keserű eper- és csokiízzel, kinyitottam a szemem, és megnéztem, hogy az utcán áll-e valaki, biztonságos-e a terep. Ha igen, akkor előre, a következő sarokig, és így tovább, amíg oda nem értem a főtérre. A tömegben csak néha tolakodtam, inkább csak ha nagyon félttem. Mikor megkaptam az adagot, szorítottam a mellkasomhoz, hogy ne essen ki belőle semmi, és ne vegyék el tőlem, majd vissza, haza, ugyanígy.

Aznap már messzire eljutottam, az ételosztós tér nagyon közel volt. Megálltam pihenni, kifújni magam, és valamennyi erőt gyűjteni. A fal oldalán egy hatalmas lyuk volt, ahol az ablak lehetett régen. Ez is nagyon rossz, mert onnan is rám támadhatnak, ott benn pedig bármit tehetnek velem. Sokakról hallottam, hogy amíg az utcát figyelte, végül a házból lőtték le, aminek nekidőlt. Mély levegőt vettem, és a lyuk oldalához nyomultam, behunytam a szemem, éreztem, hogy minden idegszálam megfeszül, és a tenyerem bizsergett, ahogy nekinyomtam a forró falnak, aztán gyorsan kinyitottam a szemem, és benéztem a lyukon. Bent nem volt semmi, üres volt, csak leomlott tartógerendák

és leomlott vakolatú falak ölelték körbe a kavargó port, átsütött rajta a napfény. Ez a pillantás sem került az életembe. Már figyeltem is volna megint az utcára, de akkor láttam, hogy még sincs rendben a dolog. Nem, nem, Vadoma, nem is volt ott senki. Csak hallucináltál. Nincs semmi baj, előfordul, kialvatlan voltál, de akkor a szoba közepén mocorogni kezdett az a nagy fekete valami, fátylak, egy dzsihadista, elkezdett egy részen a fátyol jobban emelkedni, ez egy fej lesz, nem, csak ne, kérek ne, nem láthatsz, tudom hogy nem láthatott, mert már addigra megszűnt körülöttem a világ, csak ez a perc volt, ahogy meredt rám, és tudtam, hogy meg fog ölni, lelő, egy másodperc csak. És akkor a fej a plafon felé nézett, és láttam, hogy egy öregasszony az. A földön térdelt, imapózban, és a fejét az ég felé tartotta. Nem mormolta az imát mégsem, csak nézett fölfelé, nem értettem, miért így, mit tesz, arra gondoltam, megbolondult, sokakkal ez történik. Meghal mindenkijük, és beleőrülnek a kínba meg az önvádba. Az asszony felém fordította a fejét, egyenesen rám nézett. De hogy láthatott meg, ez lehetetlen. Hogy érezte meg, hogy itt vagyok mögötte, és figyelem őt. Azt mondta, fakón és egyszerűen, hogy gyere be. Nem megyek. Minek mennék. Nekem is megvan a magam baja, néni. Talán ahogy megérezte, hogy néztem, azt is érezhette, hogy valami történni fog az utcán, vannak ilyen asszonyok, ilyen szuperérzékűek. Különben miért hívna be. Régen normális volt bemenni csak úgy valakinek a házába, és mondjuk egy pohár vizet kérni, de most mindkettő öngyilkosságnak számított, sosem tudhattad, hogy ha nem mentél be, akkor a következő percben nem lőnek-e le, vagy bementél, és kiderült, hogy egy bomba volt elrejtve a házban, és akkor meg azért lesz véged. Azt mondta, segítenem kell neki, néni. Hogy segíthetnék, nézzen rám. Van egy kisbabája a belső szobában, az unokája az. Nézzem meg, és segítsék neki. Erre nem mondtam semmit, akkor egészen gyorsan felállt, én nem mertem mozdulni, az utcán vagyok, néni. Nem pattanhatok csak úgy fel, mint maga ott benn.

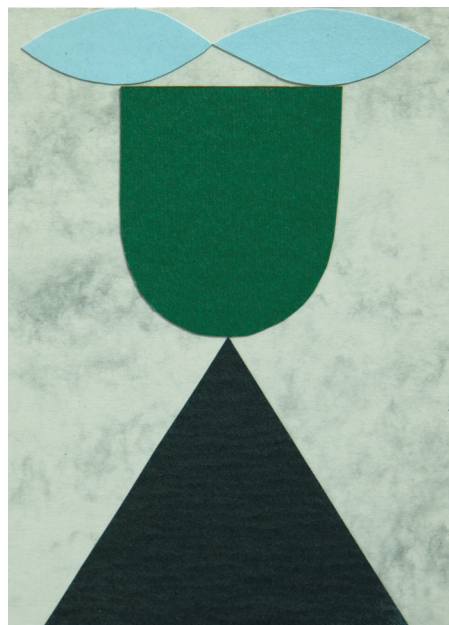
Odafagytam a földhöz, nem tudtam eldönteni, hogy melyik érne meg jobban, fussak-e, vagy engedjem őt idejönni. Mert, ezt még nem mondtam, de a másik taktikám az volt, ha már úgy éreztem, minden összefolyt körülöttem, és nincs menekvés, hogy átrohantam mindenem, átugrottam a romokon, és nem érdekelt, hogy ki figyelhet, azt éreztem, hogy gyorsabban szaladok, mintsem bármilyen golyó elérhessen. Olyankor gondolkodás nélkül szaladtam, nem néztem körbe, nem számított, mi történik, oda a főtérre, ellökni magam körül, akit érek, és elvenni a kenyeret, és aztán ugyanúgy vissza hazáig.

A néni addigra odaért hozzám, elkapta a kezem, és elkezdte csókolgatni meg a homlokához ütögetni, úgy mondta, hogy segítsek rajta, én tudok, látja rajtam, jöjjen be, bármit adna, de semmije sem maradt, csak az unokája, gyáva volt, és közben a könnyei szétmaszatolták a több napos koszt a kezemen, és ahogy sírt, a szájából a nyál is nyúlósan ráfolyt, ő sem ihatott napok óta. Túl nagy zajt csapott, ez tilos, ez baj, eltoltam a kezemtől a fejét, és inkább gyorsan beugrottam az ablakon, és lelapultam a földre, a néni mellé. Vártunk pár percet, amíg a felkavart por elült, hallgatóztunk, de nem jött senki. Akkor közelebb hajolt, a ráncai olyan mélyek voltak, hogy alig láttam a szemét, teljesen eltakarták, azt suttogta, menjek a hátsó szobába, ott van. Nagy levegőt vettem, és kúszni kezdtem a szemétben, vakolatban, a mindenféle törmelékben, műanyag üvegek és kiálló kábelek közt. Az ajtó egészen egyben maradt, csak egy hatalmas repedés volt a bal oldalán, bármikor beomolhatott volna. A másik szoba is ugyanolyan állapotú volt, csak kisebb. Nem tudtam, hogy pontosan mit is keressek, egy gyereket, de mekkorát, meg mit kell segíteni, az elmaradt, ételt hozhatnék nekik, de nekünk is nagyon kevés volt a fejadagunk. Akkor láttam, hogy a szoba sarkában több rongydarab volt egymásba bugyolálva, és nagyon lassan mozgott. Tovább kúsztam, miért volt abban a szobában, miért hagyta magára, ölelte volna a testéhez, és úgy kellett vol-

na védenie, csak idehajította a sarokba, rettegetem, hogy meg kell nézmem. Már egészen közel voltam, aztán olyan közel, hogy ott feküdtem mellette a földön, és nagyon halkan gögicsélt. A törmeléktől ő is tiszta por volt. Köhögni kezdtem, de elfojtottam, mert valójában sírni akartam, és azt nem szabadott. Néni, én nem akarom levenni a rongyot a baba fejről. Nem tudom megtenni, én láttam már haldoklót, nem az, de ez még egészen kicsi, csak pár hónapos lehet. Mit tudnék segíteni, én nem. Más menjen oda, engem eresszenek, hallottam, hogy fáj neki, úgy sírt. Láttam, hogy a rongyok véresek, átáztatta, és akkor, hogy a föld is véres alatta, és büdös volt, áradt belőle valami iszonyú szag. Egyébként csend volt, az ablak egyik fele állt, a betört üvegen bevilágított a napfény, de jó világos volt abban a szobában, azon az ablakon kellett volna elmenekülni és hazarohanni, miért kellett ezt csinálnom, nem halljátok, mi történt ott, mit kezdektem volna egy haldokló rongycsomóval, képtelen voltam levegőt venni, óriási erővel nyomult a torkomon fölfelé a sírás, a számra tapasztottam mindkét kezemet, úgy hasaltam a földön, és azt éreztem, hogy a visszatartott düh és félelem olyan hevesen tör ki belőlem, hogy leszakítja a fejemet, de csak az ujjaimon keresztül szüremlett ki valami halk nyüzszítésféle, még mindig a számra tapasztottam az egyik kezemet, a baba jobban mocorgott, meg kellett tennem, ha nem, akkor örökre ott maradtam volna abban a szobában, amíg a napfény is kimegy onnan. Lerántottam a kendőt a fejről, és felüvöltött, de már én is üvöltöttem az ujjaimon keresztül, és nem számított, hogy meghallják, hogy lelőnek, mert ha ilyen létezhet, akkor nincs értelme, én nem akartam meghalni, de akkor már nagyon elég volt, és összegörnyedtem és a kezemmel erősen rácsaptam a földre, hogy csípje, és megint, és megint. És a baba akkor még inkább sírni kezdett, az arca eltorzult az égési sérülésektől, fehér és gennyes és véres hólyagok borították az egész testét, volt, amelyik kifakadt, amelyik elfertőződött, tűzpiros vonaglás volt minden próbálkozása

arra, hogy levegőt vegyen. Én meg csak sírtam tovább, és a baba szemét kerestem, hogy belenézzek, de az egyik hiányzott, és a másikkal is csak vakon hunyorított, miért nem volt ott senki, mit tegyek, mire gondolt, hogy tudtam volna segíteni, akkor a baba nagyot rúgott, a rongy lecsúszott róla, és ahogy az anyag végigfutott rajta, megint felsírt, tudtam, hogy meg fog halni, és lehetetlen segíteni rajta, haldoklott, és én csak iszonyodva néztem, nem tudtam volna gyógyszert szerezni, és a baba lábai véres csonkok voltak, hozzáértem, de rájöttem, hogy undorodom tőle, képtelen voltam megfogni, ez már csak egy darab fájdalom volt, ami előttem feküdt.

Felpattantam és kirohantam, nem számított, hogy a néni még utánam kiabálta, hogy szívtelen kurva vagyok, és dögöljek meg útközben, hívjak orvost, milyen orvost, nincsen orvos, de ez csak érthetetlenül folyt ki a számon, de azért arra gondolok azóta is sokszor, hogy igaza volt, mikor lőnek le végre engem is.

Ember Sári

Cím nélkül (zöld fej szemekkel), 2018
papírkollázs, 18 × 12 cm

Cím nélkül (rózsaszín fej szemekkel), 2018
papírkollázs, 16 × 12,5 cm

Cím nélkül (totem kék szemekkel), 2018
papírkollázs, 16 × 12 cm

Fej kővön, 2016
papírkollázs, 18 × 14 cm

Horváth János Antal

dunakanyar

Arról akartam mesélni,
hogy a nagymarosi templom óráját,
azt a dédapám szerelte,
tényleg,
és amikor apám annyi volt, mint az öcsém most,
felvitte őt a toronyba, hogy együtt,
és én (talán) ezért érzem, hogy az otthonom,
egy város, ahol nem éltem,
egy vendégszoba, erről akartam neked,
amikor először láttalak

hosszú, sötét kabátban voltál,
amit már egy kirakatban,
a halványsárga Wesselényi utcán

ez az őszinteség jóvátehetetlen,
hogy az egész Dunakanyar jut rólad eszembe,
a kavicsok közt talált tányérdarabok,
amikkel kacsázni,
vályogház, homokzsákok, szűz mária,
nagyanyám

vendégségbe jöttem hozzád,
a langyos levest, igen,
majd az udvaron eszem,
fehér műanyag széken, meg se teríts,
a hús széle fekete, az uborka keserű legyen,
az újságot itt kinn elolvasom,
a vonatom mindjárt

vissza kell mennem,
pedig már egyszer eljöttem.

fejfa

mit képzeltek ti, minket nem lehet
csak úgy, borítékkal, félre,
ez a mi munkánk, nem is könnyű,
ti pedig idejöttök, hogy

ez nem ennyi volt, Klári, drágult,
múlt héten még több volt benne,
honnan van ez, kínai, persze,
nektek már semmi se jó, ami

ne nyomkodd már folyton, Zolika,
megvakulsz, nézd a meccset,
csipszet hozzak, diósgyőr, fradi,
rakd már le, amikor én ennyi idő

mi van, te majom, hát rúgd már el,
mit csinálsz, milka csoki,
csússz már be, nem hiszem el,
az egész Aranycsapat forog a

még egy utolsót, a barackosból,
ezt megiszom, ezt elszívom,
takarítsál nyugodtan, Zsuzsika,
de szép vagy te, olyan, mint

ezt ide rakom a fejedhez, Mari,
nőszirmot hoztam, szeretted,
anyád sírjára is, szépen megcsinálták,
mit meséljek még, nélküled már csak

SMÁR-20011025

Bognár Péternek

Smárolunk? kérdezi a Molnár Piros,
A nagyszünet végén kérdezi, nehogy
Figyelni lehessen matekon, csak
Remegni kelljen, mert nem tudom, mi az.

Várjál velem, mondom, matekom lesz,
Utána, a szertárban, miért pont ott.

Leghátsó sor, ablaknál ül, a sarokban
A Csele Artúr, neki már volt dolga
Sok lánnyal, felsőssel is, mondta,
Tőle várom a megváltó felvilágosítást.

Te Csele Artúr, mondd, hogy van,
Mondjad, hogy megy az, hogy smár.

Lerakja a ceruzát a Csele Artúr, rajzolt,
Robotot rajzolt, de lerakta, rám néz,
Minek akarod te azt, kérdezi, én meg,
Hogy a Molnár Piros. Bólint. Érti.

Úgy van az, lassan mondja, a keze mozog,
Hogy levetkőztök, és összeér ott, mutatja, hol.

Én biztos nem, hogy gatyá nélkül, ott,
Bolond ez a Molnár Piros, de nagyon
Tetszik, a halmazokat nem értem, hiába
Kérdez arról a Tanárnő, meg most amúgy se.

Odamegyek, lesz ami lesz, a szertárnál,
Lesz ami lesz, nagyon tetszik a Molnár Piros.

Ott áll ő a szertárnál, csíkos a pulcsija,
Azt is le kell majd venni, de vajon én vagy
Hogyan, egymásnak azért mégis más,
Mevárom, amíg jelt ad, vagy mi.

Na? kérdezi a Molnár Piros, vörös szája
összeszűkült, felém nyújtja, itt a pillanat.

Letolom és odalépek, Piros ordít, mi a bajom,
Gusztustalan állat, mi a bajom, ordít,
Felhúzó, elrohan, mégse akar smárolni,
Fáj, mert nagyon tetszik a Molnár Piros.

Ember Sári

Cím nélkül (lány rózsával), 2014
papírkollázs, 13 × 10,5 cm

Elharapott mondatok, beragadt helyzetek

Horváth János Antal verseiről

„ez a mi munkánk, nem is könnyű, / ti pedig idejöttök, hogy” – nem igazán fejfára való mondat. Tudjuk, hogyan kéne befejezni. Legjobb elharapni. Horváth János Antal versei is mintha ebből az elharapásból származnának, a *fejfa* egyértelműen. Ha azonban feltölti mondatait, a gyerek- és kamaszkor már-már mitologikus múltjának szigorúan legköznapibb történeiseiről ad számot. Őszi lapszámunk *Látószög*-ében Horváth János Antal versei állnak.

Szándékoltan említettem elharapást és nem elhallgatást. Utóbbinak számos oka lehet, van mélysége, avagy súlya, valamiképpen ezáltal mégis plasztikus vagy ki- és elmondható. A *fejfa* elharapásai inkább az egyezményesre való rámutatás: jó, igen, tudjuk, ismerjük, hogy aztán mi fog következni, halljuk vagy hallhatjuk ezeket a mondatokat. „[R]akd már le, amikor én ennyi idős” – voltam,

akkor ez még nem volt, nem *így* volt, mi még... Töredékes mantrák, elharapott mantrák; könnyen megeshet, mi magunk is kezdtünk és fejeztünk be hasonlóképp mondatokat. Közhelyek és egyenmondatok – a *fejfa* ezeket idézi fel. Látjuk szinte a mondatok helyét, hol és mikor, milyen szituációkban hangozhattak el. A *fejfa* ezért a keserű és kisszerű köznap helyzeteket és kisembereket juttatja eszünkbe: a boltban elégedetlenkedőket és a magában szitkozódó eladót („honnan van ez, kínai, persze, / nektek már semmi se jó, ami”), a honi labdarúgás egykori dicsőségéhez ragaszkodó, azért még egy Fradi-Diósgyőr álrangadó elé süppeteg foteljukba telepedő apákat és nagyapákat: „mi van te majom, hát rúgd már el, / mit csinálsz, milka csoki, / csússz már be, / nem hiszem el, / az egész Aranycsapat forog a”. A következő helyszín nem meglepő, szinte következik

hangulatában az előzőből, figurái akár ugyanazok is lehetnének: „még egy utolsót, a barackosból, / ezt megiszom, ezt elszívom, / takarítsál nyugodtan, Zsuzsika, / de szép vagy te, olyan, mint”. Olcsó kínai áru, szitkozódó alakok, kocsmá, magyar foci – hazai körkép, látélet. Ezekre a viszonyokra irányulnak az elharapott mantramondatok, egyik feltételezi a másikat.

A *fejfa* záró versszakában válik egyértelművé, miként is kapcsolódik maga a *fejfa* a vers idézett szakaszaihoz. A versbeszélő egy *fejfával* jelölt sírhely felkereséséről ad számot: „ezt ide rakom a fejedhez, Mari, / nőszirmot hoztam, szeretted, / anyád sírjára is, szépen megcsinálták, / mit meséljek még, nélküled már csak”. Talán nem is a „nélküled már csak” szintén elharapott rész, valamint maga a szituáció az elszomorító, hanem az a kérdésfelvetés: mit meséljek még? Hát más nem volna említésre méltó az életből? Csak a Fradi-Diósgyőr, meg a barackos?

A Bognár Péternek ajánlott SMÁR-20011025 az idő távlatából mitikusnak tűnő általános iskolai élet időszakába vezet, a kezdődő szexualitás, azaz a félreértések,

a tudatlanság, a vágy, valamint a nyughatatlan kíváncsiság idejébe. A történet épp oly ismerősnek hathat, mint a *fejfa* beragadt jelenetei, csak épp nem a kocsmában vagy az ABC-ben járunk. Mindenkinek van hasonló sztorija, vagy hallott hasonlóról: gondolkodás nélkül tudjuk a nevét, ki volt az az egy: „Fáj, mert nagyon tetszik a Molnár Piros.” Ezek a történetek egyszerre hordozzák magukban a vad romantika (vágy és bénázás) alapjegyeit, valamint a felnőtt ráció reflexív értetlenkedését (elmaradó felvilágosítás). Mindig van egy az osztályban, aki *tudja*, hogy mit és hogyan kell tenni – persze hol máshol ülne, mint a leghátsó sorban: „Leghátsó sor, ablaknál ül, a sarokban / A Csele Artúr, neki már volt dolga / Sok lánnyal, felsőssel is, mondta, / Tőle várom a megváltó felvilágosítást.” Tőle származik a „megváltó felvilágosítás” („Úgy van az, lassan mondja, a keze mozog, / Hogy levetköztök és összeér ott, mutatja hol”), szavahihetősége persze utólag a sztori végkimenetelét tekintve is erősen kétségbevonható. De mindez együtt, a Molnár Piros, a tudatlan fiú és a szintűgy tudatlan megmondó (Csele Artúr)

alkotja a SMÁR... nosztalgikus romantikáját. A Bognárnak való ajánlás természetesen nem véletlen – a kisiskolás történetek fel- és meg-elevenítése Bognár Péter *A fényes rend* című kötetének, valamint a SMÁR...-nak egyaránt fókusztemája. Ez a fajta hasonlóság a versbeszéd modalitásában is érvényre jut: „Ma sajnós a tornaszertár mögött / álltunk, és a Kata kiröhögött, / mivel megmondtam neki kereken / (rá, mondjuk, nem néztem), hogy szeretem, / és így tovább, aztán arra kértem, / végül is legyen a feleségem.” (*A fényes rend*)

Horváth János Antal lapszámmunkban megjelenő harmadik verse, a *dunakanyar* elüt az előző kettőtől. A *fejfa* és a SMÁR... helyzetei, történetmondása ironikus, olykor cinikus – a *dunakanyar* mentes mindettől. Szerelmes vers, múltidéző – a beszélő saját (kiválasztását tekintve véletlennek tűnő) múltjának egy darabját elmesélve kívánja kialakítani a közös köteléket, vagy épp letenni az elsőlétesre-szerelem alapjait: „egy város, ahol nem éltem, / egy vendégszoba, erről akartam neked, / amikor először láttalak”. A *dunakanyar* talánya éppen ebben áll, hogy

a feleleveníteni kívánt műtdarab (Nagymaros, dédapa, templomóra) nagy valószínűséggel nem is artikulálódik, az elmondás gesztusának lenyomata azonban alakítóereje a kapcsolatnak, legalábbis a versbeszélő érzelmeinek: „ez az őszinteség jóvátehetetlen, / hogy az egész Dunakanyar jut rólad eszembe, / a kavicsok közt talált tányérdarabok, / amikkel kacsázni, / vályogház, homokzsákok, szűz mária, / nagyanyám”. A következő versszak azonban mintha egy ténylegesen megvalósuló találkozás elbeszélése lenne, bár nyomaiban érezhető a feltételesség modalitása is – ha mindez megtörténne, így történne meg: „vendégségbe jöttem hozzád, / a langyos levest, igen, / majd az udvaron eszem, / fehér műanyag széken, meg se teríts, / a hús széle fekete, az uborka keserű legyen, / az újságot itt kinn elolvasom, / a vonatom mindjárt”. A végén megint csak elharapott mondat, hiszen sejtethetjük, az ilyen sietős, talán soha nem volt találkozások hogyan végződnének, végződnek: „vissza kell mennem, / pedig már egyszer eljöttem”.

Horváth János Antal ismerője a kisszerű élethelyzeteknek. Ragasz-

kodik is hozzájuk – a pátosz idegen tőle, talán csak a *dunakanyar* enged meg magának belőle valamennyit. És nem csak magukat a kisszerű élethelyzeteket, annak figuráit ismeri, hanem azt is hallja és

tudja, mások mit gondolnak mind-ezekről. Tudja, mi az egyezményes kód. Ezért harapja el a mondatokat, mert ismerjük azokat unásig – mert még mindig vannak olyanok, akik be is fejezik őket.

Mizsur Dániel

A szobrok is meghalnak

Ember Sári munkáiról

Ember Sári munkáihoz sokféle nézőpontból közelíthetünk, ám számomra logikusnak tűnik a művek három fogalom mentén való vizsgálata, ami természetesen még számos további lehetőséget is magában rejt. Amikor 2017-ben, a Molnár Ani Galériában megrendezett *Hosszúélet* című kiállítás megnyitószövegét írtam (Gadó Flóra: Emlékek új megvilágításban, *Új Művészet*, 2017/8), már akkor is a médium, tárgy, tér fogalmai álltak elemzésem középpontjában.

A médium kérdése alatt leginkább azt a komplex alkotói folyamatot és praxist értem, amelynek következtében a MOME fotográfia szakán végzett művész elkezdett

kísérletezni, majd egyre tudatosabban dolgozni a papírral, kövel, kerámiával, miközben a fotó és a fotografikus szemlélet továbbra is hangsúlyos maradt gondolkodásában. Mindez tulajdonképpen két irányból vizsgálható: az egyik, hogy miként alakul át a fotóhasználat, és hogy miképpen kerül a fotó és a kép a maga „keretezett” helyéről egyenrangú vagy sokszor mellérendelő státuszba az installációkban, mint például a *Hosszúélet* esetében, ahol a fotó már nem mint kiemelt tárgy jelent meg, hanem például nekítámasztva valaminek, vagy fektetve a polcon. A másik irány pedig az, hogy miként válnak egyre markánsabbá a papírkollá-

zsok, különböző kerámiatárgyak és kőobjektek Ember Sári aktuális munkáiban. Ez a tendencia a korai alkotásaihoz képest tudatos eltávolodást jelent a klasszikus fotográfiától, és egy sokrétű művészi nyelv kialakulásához vezet – erre jó példa a *Since Our Stories All Sound Alike* (Galleria Campari, Milánó, 2018) című kiállítás, ahol a kő- és kerámiaszobrok sajátos tartókon elhelyezve egyszerre idéznek egy titkos kertet, színházi kelléktárat vagy múzeumi raktárat. Ezzel a bátor formai újítással, a különböző médiumokkal való kísérletezéssel, az elsőre akár össze nem illő dolgok egymás mellé helyezésében ragadható meg Ember Sári művészetének egyik különlegessége.

Ennek kapcsán azt is fontos megemlíteni, hogy a fiatal művész nemcsak a fotó médiumát vizsgálja kritikus szemmel, hanem azokét a műfajokét is, amelyeket gyakran a fotóhoz kötünk. Ilyen például a portré, amely visszatérő elem a különböző projektekben. Már korábbi fotóin is gyakran szembement a portréműfaj egyik legfontosabb funkciójával: az arc megmutatásával, és ebből következően a felismerhetőség kérdését kutatta. A

Messzevágók kiállításán (Art+Text Budapest, 2017) bemutatott fotókon a természetbe beleolvadó alakokat gyakran háttal vagy oldalról látjuk, sosem néznek bele a kamerába, arcuk homályban marad, ahogy a *Hosszúélet* kiállítás fotóin beállított alakok is kőmaszkokkal takarják el egymás arcát, vagy elrejtőznek valami mögé.

Az arc eltakarása, eltüntetezése párhuzamba állítható Ember Sári absztrakcióval kezdődő kísérletezésével, amely nem a geometrikus-konstruktivista hagyományokon alapul, hanem inkább a redukció, az „általános” kereséséhez nyúlik vissza. A *Messzevágók*on jelentek meg először azok a nagyméretű fejek és büsztök, amelyek sokszor valamilyen nemes anyagot, például márványt imitálva egyfajta arctalan, tekintet nélküli portréként tűntek fel, és eszünkbe juttathatták a modernizmus törzsi kultúrák iránti érdeklődését is. Jelen esszé ezért is kölcsönözte címét Chris Marker és Alain Resnais 1953-as dokumentumfilmjétől, amely a gyarmatosítás hatását vizsgálta, és fontos mű lett a posztkoloniális diskurzusban is. A későbbi kiállításokon, mint amilyen a

Hosszúélet vagy a *Since Our Stories...* pedig már ténylegesen kőből, márványból, gránitból készülnek a különböző méretű fejek, és ekkor válik főmotívummá a maszk is. A minimalista formavilágú, sokszor emberarcú, mégis unheimlich büsztöket idéző kőobjektvekben és a maszkokban tovább folytatódik az absztrahálás gesztusa, amely az anonimitással, az ismeretlenséggel, a felejtéssel kapcsolatos asszociációkat hív elő. Felidéződnek a megkopott emlékművek is, amelyekről már azt sem tudjuk, hogy kiket ábrázolnak, vagy azok a klasszikus családi portrék, amelyek egy mindenki által ismeretlen és már elvesztett rokont mutatnak.

A maszkok ennél is több asszociációt hordoznak: önkéntelenül felvetik a többarcúság kérdését, de elkerülik az „álarchoz” tapadó negatív konnotációkat (pl. kétszínűség), illetve a maszkabál kifordított világát. Inkább olyan dilemmákat vetnek fel a nézőben, mint hogy milyen szerepeket veszünk fel a mindennapokban, hány különböző módon tudunk viselkedni egy adott helyzetben, hogyan váltogatjuk ezeket az „álarcokat”. Hogyan adaptálódunk az új

helyzetekhez? Mennyiben állandó vagy dinamikus, alkalmazkodó saját identitásunk bizonyos szituációkban? Illetve: ki ismerheti meg „valódi” énünk, ha létezik olyan egyáltalán? Melyek azok a helyzetek, ahol nem játszunk szerepet, ahol „kitör” valami lényegi? Megváltozhat egy ember olyan mértékben, hogy már nem is lehet ráismereni korábbi egyéniségére? Mindenképpen különösen fontos, hogy ezek a maszkok mégis elvesztik „használati” funkciójukat a művész munkáiban, hiszen anyagiságukból kifolyólag hordhatatlanná válnak, súlyuk, robusztusságuk kontrasztba kerül a fent említett identitáskezesés folytonos változékonyságával.

A maszkok kapcsán érdemes visszatérni egy „tágabb” fogalomra és kérdéskörre, még pedig a tárgyak Ember Sári munkáiban betöltött szerepére. Ember Sári a műltfeldolgozás kérdéskörét egy sajátos nézőpontból vizsgálja, és ez az emberek viszonya a tárgyakhoz. Mit árulhat el egy tárgy rólunk, használóiról: milyen történetet rejt magában, és ezek között milyen összefüggések jöhetnek létre például egy lakókörnyezetben? A tárgyak és a hozzájuk fűző-

dő viszonyrendszer pedig utat nyitnak az örökség és a hagyaték tágabb kérdésköre felé: amint egy interjúban Ember Sári összefoglalja (Gadó Flóra: Egyre nagyobb kihívás a jelenben élni – interjú Ember Sárival, *Magyar Narancs*, 2018/13, március 29.), az is fontos kiindulópont volt számára, amikor bizonyos tárgyak (múltak, örökségek) egy ponton terhessé válnak, vagy egyre nehezebb kezdeni velük valamit. Ez összefüggésben áll azzal is, hogy míg kezdetben saját örökségét és múltját dolgozta fel, ez az igény átalakult mindennek az általánosabb megértésére, és már nem saját családtörténetét kutatta a művész, hanem különböző fiktív(nek tűnő) szcenáriókat rajzolt fel. A tárgyakhoz való viszony, tehát a túlzott ragaszkodás, halmozás, gyűjtés vagy éppen a minimalista, redukált életvitel is megjelenik a különböző kiállításokon, azonban a művész egyik mellett sem foglal állást, hanem inkább a különböző viszonyulási pontokat, stratégiákat villantja fel.

Ember Sári tárgyai – ahogy a maszkok ambivalens anyagságára már utaltam – emellett a gazdag asszociatív háló mellett a maguk

anyagságában, megformálásában folyamatosan elbizonytalanítanak: van, ami egyszerre tűnik használati tárgynak és dekorációnak, mint egy túl kicsi pohár vagy egy fejet formáló váza. Néha antik műtárgyat idéznek fel, mint például a márványkő objektumok, máskor pedig „pusztán” a véletlen következtében létrejött töredék kerül kiállításra, ezáltal rögtön ironikus keretbe helyeződik a múzeumi reprezentáció mint kiemelt bemutatási mód. Sok tárgy forma- és színvilága ismerősnek hathat, ám a belőlük rendezett konstellációk, a tárgyak égetési technikái mégis egy szokatlan és valamiféle hibrid stílust jeleznek. Szándékosan zavarnak össze minket, és helyezik ironikus kontextusba a fent említett magasztos fogalmakat, mint az örökség vagy a hagyaték. De ez sosem gúnyos ironia, hanem egy olyan empatikus hozzáállás, amely egyszerre tud azonosulni ezekkel a szituációkkal, és emellett mosolyog is rajtuk. A polcrendszerek, vasállványok és egyéb displayelemek pedig nem véletlenül idéznek fel múzeumi teret, kiállítási szituációt. „Kiállítás a kiállításban” – mondhatnánk, ami el is vezethet

a korábbi megnyitóbeszédben is tárgyalt harmadik fő témához, a tér szerepéhez Ember Sári munkáiban.

Egy érdekes tendencia figyelhető meg az elmúlt években a kiállítás és tér kapcsolatát illetően. Egyrészt mindig kiemelt fontosságúvá válik maga a kiállítás helyszíne (legyen az magángaléria vagy privát lakás), másrészt a tematika mentén is megjelenik a tér fontossága. Az installációk többször idéznek fel lakásentériőröket, múzeumi vagy színházi tereket, melyek mindig a valóság és a fikció határán egyensúlyoznak. Emlékeztetnek egy konkrét térre, ugyanakkor mégis „szabálytalanok”, eltérnek azoktól. Mindez a kiállítások közötti tudatos építkezésnek tűnik, amely a saját családtörténet és műtfeldolgozás elvégzendő feladatával indul, hogy aztán már egy inkább képzeletbeli, ám valós alapok által inspirált keretrendszerben, a konkrét személyektől, eseményektől elvonatkoztatva vizsgálja az örökséghez, a tárgyakhoz való viszonyt. A *gyűrűk mennek, az ujjak maradnak* (Múzeum körút 19., magánlakás) a saját múlt és örökség feldolgozásának igényével fogalmazódott meg. A

nagyszülők hatalmas lakása egyszerre működött üres, megtöltendő térként, valamint díszletként egyaránt, amely lenyűgözte a látogatókat. A döntés, hogy ez a privát tér megnyíljon a nagyközönség számára, fordulópontnak bizonyult – Ember Sári ekkor tért vissza Brazíliából, és a kiállítás hírére sokan felfigyeltek. Miközben egyszerre jelentek meg benne „kisajátított” vagy újragondolt valódi tárgyak a lakásból, mindez kiegészült Ember Sári és egyéb, meghívott művészek munkáival, amelyek valamilyen módon a térre, a többi ott lévő bútorra, magára a közegre reflektáltak.

A *Messzevagyók* című kiállításon már egyre jobban eltávolodott Ember Sári saját családjának történetétől és attól az örökségtől, melyet neki kell feldolgoznia. Az Art+Text galériában, azaz a Bedő-ház impozáns lakásában egy olyan kiállítást láthatott a közönség, amely egyaránt reflektált a lakás történetére és múltjára, valamint újragondolt egy olyan klasszikus műfajt, mint a portré. Már itt is észlelhető volt egyfajta határátlépés valóság és fikció között: míg a fotókon a művész közeli

barátai, ismerősei jelentek meg, a nagyméretű fejek és formák már az absztrakció irányába mutattak. A *Hosszúélet* című kiállításon pedig ez a fiktív, már-már játékos irány még hangsúlyosabbá vált: olyan érzése lehetett a látogatónak, hogy egy képzeletbeli család nappalijába lép be, ugyanakkor az elrendezés és a display (a vitrint idéző polcok) egy múzeumi raktárat és színházi teret (a semmit sem takaró függöny) is megidézett. Egyszerre volt ismerős és ismeretlen, otthonos és idegen, barátságos és elidegenítő.

Ezekre a helyszínekre Ember Sári kritikusan is reflektál: felveti a kérdést, hogy milyen kontextusba kerülnek itt a tárgyak, és mennyire sokrétű – a csodálattól kezdve a bemutatáson át a használatig – a hozzájuk való viszonyunk. Hogy mutat be valamit egy múzeum, és milyen a kiállított művekhez, tárgyakhoz való viszonyunk, ha ott találkozunk velük először? És miben más, ha valaki a családi örökség részeként ismerkedik egy műtárgyszámba menő dologgal? Hogyan lehet egyszerre valami

műtárgy, használati tárgy, dekoráció, kellék? A lakásgaléria mint motívum szintén hangsúlyos: míg a Múzeum körútnál a lakásból lett ideiglenesen „galéria”, addig az Art+Text vagy a Molnár Ani Galéria terei mind polgári lakásokból átalakított whitecube terek, amelyek ugyanakkor magukon hordozzák egy magánlakás jellemzőit. Ember Sárihoz illenek ezek a terek, és nem ijed meg tőlük, hanem pont kiaknázza a bennük rejlő lehetőséget, a furcsa, nem klasszikus kiállítótérre jellemző disszonanciákat.

Ember Sári legújabb munkáiban mintha rájátszana a múzeumi és a színházi tér jellemző tulajdonságaira; kiállításai tudatosan mozognak a valóság és a fikció határán, és jelenik meg bennük a történetmesélésre való igény. A kiállítások arra bátorítanak, hogy a tárgyakból, szobrokból, fotókból és a néhol enigmatikusnak ható elrendezéseikből mindenki más történetet, scenáriót képzeljen el. Akár minden egyes alkalommal, amikor megnézi a kiállítást, egy másik verziót.

Gadó Flóra

Ember Sári

Kerámiainstalláció, 2018

(kiállítva az Art Brussels művészeti vásáron, a Molnár Ani Galéria részvételével)

Dadogni kell

Vida Gábor: *Egy dadogás története*, Budapest, Magvető, 2017

„A Nagy Erdély-regényt most sem tudom megírni, mert valami egészen más jár az eszemben, egy vagy több lépcsőfokkal mélyebben” (26) – írja Vida Gábor, miközben a sokszor emlegetett Erdély-regény helyett a 20. század súlyos örökségét hagyományozza olvasóira. Ekképpen az *Egy dadogás története* mégiscsak önéletírásba oltott, fragmentumokból építkező országtörténeté válik (vagy még inkább mentalitástörténeté) amelyben az egymással szembenálló identitások egyetlen közös nevezője a feloldhatatlan idegenségérzet.

Ez az idegenség nagyon is ismerős Kelet- és Közép-Európában, így a felbukkanó romániai falvakban olvasóként is hamar berendezkedhetünk – már ha hajlandóak vagyunk befészkelni magunkat a szocializmus kevésbé derült égboltja alá. Itt ugyanis minden mondat legalább annyit elárul Ceaușescu diktatúrájáról, mint a Vida-család múltjáról és je-

lenéről: a szülő-gyermek viszony mellé gondosan odasorakozik az értelmiség és a parasztság ellentéte, a román–magyar, sőt a magyar–magyar szembenállás is; mi több, ezen különbségek mentén válik értelmezhetővé maga az elbeszélői, és általában az emberi identitás. Mintha öndefiníció nem létezhetne ellenpontozás nélkül, az identitás alapjává az egyértelmű, elvitathatatlan és felsőbbrendűséget garantáló differencia válik. Ezek az identitásmintázatok persze könnyedén egymásra rakódhatnak: lehet valaki székely és alföldi magyar is, származhat paraszti sorból, és nyújtózkodhat az értelmiségi lét felé. Már csak az a kérdés, hogy a megismerés mely útja járható annak, aki ki akar szakadni a folyamatos egymásnak feszülésből.

Voltaképpen ezt az utat igyekszik feltérképezni az *Egy dadogás története* is, azaz Vida Gábor saját magán elkövetett élveboncolása. Gyermeki tekin-

tettel pásztázunk végig a korszak kegyetlen realizmusán, miközben a felismerések mind-mind egy irányba mutatnak: az íróvá válás felé. Az öndefiníálás itt az olvasmányélmények mentén elemezhető és értelmezhető folyamattá válik, ám jellemző módon ez is idegen a környezet számára – nincs hát egyetlen univerzálisan működő séma sem, a szocializmus Romániájában mindenkinek magának kell megküzdenie elveinek, értékeinek létjogosultságaért. Ez az önazonosságért folytatott harc persze a terhes családi örökség révén vagy meg sem indul, vagy tökéletes infantilizmussal és kiszzerűséggel végződik.

Az, hogy az íróvá – és ezzel párhuzamosan a felelős emberré – válás regényéről van szó, hangsúlyozottan megjelenik a különböző fejezetekben: erőteljes a babitsi poétika, vagyis az önmagunkról való írás létszüksége, a polcon heverő „fél életmű” pedig éppúgy visszatérő motívummá válik, akárcsak az írás és az elbeszélhetőség alapvető problematikája. „Minden mondatban újrafogalmazni az egészet. Min-

den mondatban próbára tenni az elbeszélés, a mondás hitelességét. Hát miféle szakma ez?” (38) – fogalmazza meg Vida folyamatosan fel-feltörő kételyeit, miközben írói pályájának minden bizonyítással eddigi legjelentősebb művét tárja az olvasók elé. Kételyeivel azonban szüntelenül egyedül marad, ez pedig egyenesen eredeztethető a családot jellemző szellemiségből: Vida gyermekkorát áthidalhatatlannak tűnő szakadékok szegélyezik, amelyek elválasztják egymástól a saját maga által felfedezett, természet- és életközponitú világot attól a rögválóságtól, amelyben minden gondolatot és cselekvést a „rendes család” fogalma determinál. A szülők és a gyerek látásmódja között hiába keresgélünk hát közös pontokat, a folyamatos kirekesztettség és alárendeltség által meghatározott otthontapasztalat jelentősége el nem vitatható.

A talajvesztett szülők merev (el)hallgatása kárhoztatja dadorásra is gyermeküket: beszélni ebben a családban nem lehet. Ez egy rendes közösség, amelyik nem vesz tudomást a valódi problé-

mákról, pedig ezek éppen a ki-mondatlanságból és a soha meg nem kérdőjelezett, hátrahagyott igazságokból fakadnak. A valóság és a valóságról való beszéd közénemhogy egyenlőségjel nem tehető, de még reláció sincs közöttük. Ez a tudatosan vállalt vakság hozza világra a töredezett, sérült beszédet, amely immáron kész volna az igazságra, de a belénevelt hallgatás szüntelenül erőszakot tesz rajta – az én válságának ekképpen nem oka, hanem tünete a dadogás, amely sajátos, ám nagyon is kézenfekvő módon egyedül az anyanyelvre korlátozódik. Ennek súlyát azonban a család még csak meg sem próbálja felismerni: „... anyám ismétli ugyanazt: figyelmetlen vagyok, túl gyorsan akarok mondani valamit, kapkodok, nem lélegzem jól, nem gondolom meg, hogy mit akarok mondani, gyengék az idegeim, ne igyak. Én vagyok a hibás, ez marad meg bennem.” (101)

A környezettel és legfőképpen a szülőkkel való ellenkezés természetes hát, ahogyan az is, hogy éppen ez a már-már mániákus szembeszegülés foglalja keretbe a regényt: „DE-vel nem

kezdünk mondatot, nyilatkoz-tatta ki apám, én pedig azonnal rávágtam, hogy: de” (5) – olvashatjuk a kezdősort, majd az emlékezés többé-kevésbé kronologikus rendje szerint szerveződő esszé-ken keresztül eljutunk az utolsó mondatig: „De.” (273) A dacos ellenállás egyszerre válik szöveg-és életszervező erővé, miközben voltaképpen nem változik semmi. És ezt a könyv még csak eltagadni sem akarja, hiába a rengeteg meghurcoltatás, a román óvoda, a bentlakásos iskola, az erőszakot szülő erőszak, a katonaság, a konzervgyár, a családi tragédiák egész sorozata, az elbeszélő személyisége alig-alig alakul, pedig ő maga is tudja, hogy ez volna a kulcs. Az íróvá válás fejlődésregénye különös relációban áll ezzel az egy helyben toporgással, egy-egy fejezetben néha úgy tetszik, mintha a tudatos elmozdulás és a helyhez kötöttség egymást feltételező pozíciók volnának.

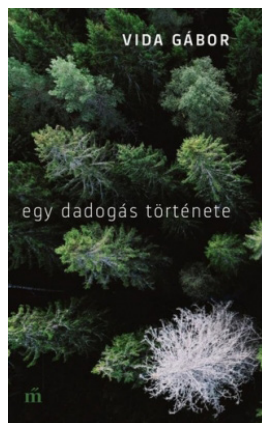
Az önmagában rendkívül izgalmas viszonyrendszer és az akarva-akaratlanul felvázolt szociográfia ugyanakkor nem találja meg azt a formát, amelyben igazán markáns látletetvé válhatna

akár a hetvenes-nyolcvanas évek súlyosan merev és elnyomott világának, akár a Vida-család ugyancsak megterhelt személyes történelmének. Az alkohol és a vallási fanatizmus által megbélyegzett miliőben ismerős alakok forognak ugyan: a jobb élet utáni vágyakozásban megtört anyák, a voltaképpen hiányzó apák, a család fekete bárányaként emlegetett nagybácsik és el nem érhető nőalakok váltják egymást a színen; ám a szöveg egyik legkomolyabb mulasztása az, hogy nem ad teret az egyéni véleményalkotásnak. Az elbeszélő megköveteli a szabadságot, amelytől elzárja olvasóit: itt minden egyetlen központi perspektívából értelmezendő, ez a nézőpont pedig a kezdetektől fogva magában hordozza az ítéletet minden egyes szereplőről, élethelyzetről és persze Erdélyről, Romániáról is. A verdikt persze magát az elbeszélőt is sokszorosán sújtja, ám ez a gesztus nem menti meg attól a szöveget, hogy újra és újra áttévedjen az általánosságok, hovatovább a banalitás birodalmába.

Ez talán még annál is inkább a szöveg rovására írható, mint

a beszédmód- vagy szerkezetbeli árnyaltság és változatosság meglehetősen fájó hiánya. Hiába csattannak a mondatok, hiába nehezedik ránk teljes erejével egy-egy történet, a megfigyelt világ túlanalizálása és a kategorikus kinyilatkoztatások újra és újra felhabosítják az egyébként olykor vészjóslóan eleven szöveget. Ennek ellenszere lehetett volna az igencsak homogén nyelvhasználat megbontása, amely a több száz oldalas monológ monotonitására is jótékony hatást gyakorolt volna. A változatosság hiánya nem kevésbé nehezíti meg az olvasást, mert bár oldalak repülnek el észrevétlenül, olyannyira erős helyenként az esszé sodrása, magára a befogadásra is egyfajta megakadás, mondhatni dadogás válik jellemzővé.

Hasonló kérdéseket és kétélyeket támaszt a műfajiság is, hiszen míg a szennycímoldal regényről tanúskodik, addig maga a szövegtörzs inkább tekinthe-

tő gondosan megkomponált, a végletekig egységes esszékötetnek, vagy a legkézenfekvőbben önéletrásnak, bár Vidát csupán sikeres egyetemi felvételéig követjük nyomon. Ez utóbbi műfaj pedig egyébként is vitathatatlan fénykorát éli. Azt persze nem állíthatnánk, hogy a memoár megnevezés Nádas Péter nagy lélegzetvételű műve, a *Világló részletek* után különösebben szerencsés volna, ahogyan a családragény is olyan asszociációkat hozhat be, amelyek kevésbé domborítják ki az egyébként jelentékeny írói érdemeket, erre pedig maga a szerző is tudatosan reflektál.

Ugyannakkor az is kétségtelen, hogy a kérdések és a hiányosságok – vagy épp a többletek – ellenére

az *Egy dadogás története* kiemelten fontos könyv Vida Gábor életművében, és jelentős mondanivalóval bír az elmúlt évek, évtizedek történelmi fénytörésében is. Radikálisan új Erdély-képet nem kapunk ugyan, hiszen hol vagyunk már a mitológiától, ám minden kétellyel együtt a kötet mégiscsak határozottan felsorakozik a hallgatás-történetek mögé: a kibeszélés jelentheti az egyedüli és a mindenkori szabadságot, mert az elnyomás legitimálásához nem kell a rendszer rendíthetetlen hívének lenni, elég hallgatni és tűrni. Beszélni tehát kell, akár van rá igény, akár nincs. Hebegve, akadozva, dadogva, de kell – és ezt nem lehet elégszer elmondani.

Dézsai Fruzsina

Oldás és kötés

A bilincs a szabadság legyen. Mészöly Miklós és Polcz Elaine levelezése 1948–1997, Budapest, Jelenkor, 2017

A 2017-ben megjelent *A bilincs a szabadság legyen* című vaskos kötet anyagát Mészöly Miklós és Polcz Elaine egymásnak írott

levelei képezik, melyek 1948 és 1997 közé datálódhatnak. 1949 augusztusában kötötték házasságot, Radnóti Miklós és Gyarmati Fanni

mellett talán ők a magyar irodalomtörténet másik kiemelt párosa. „A legszebb írópár” – hangzanak a mítosz hívószavai.

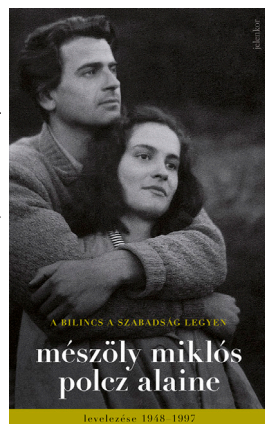
A kötet azonban nem mítoszromboló, és nem is kell annak lennie. A magánlevelekből kirajzolódó kép ugyanis sokkal komplexebb, mint az irodalmi pletykák vagy éppen felstilizálások által elmaszatolt portrék. Még annak ellenére is, hogy a könyvnek számos olyan olvasata született – elsősorban nem irodalmi körökből –, amelyek ezt a gyűjteményt is beleillesztették tanúként a nőfaló, nárcisztikus író és az önmagát feladó feleség narratívájába.

Persze ebből az előzetesen felrajzolt értelmezésből egyáltalán nem könnyű kilépni. Nehéz olyannak látni a kötet alakjait, amiként azok csak a sorok közül rajzolódnak ki. Az sem segít, hogy *A bilincs a szabadság legyen* szerkezete is a már ismert sztereotípiákat erősíti: a levelek közül sokkal több származik Mészöly Miklóstól, így a szerkezet némileg aszimmetrikus. Azonban ez nem Nagy Boglárka, a szerkesztő hibája, hanem nagyon is prózai oka van: Polcz Alaine Mészöly le-

veleit jobban megőrizte, így több maradt fent belőlük az utókornak – gyakran egyébként még jegyzetekkel is pontosította őket.

De a kötet dinamikája szerencsére nem merül ki ennyiben. Polcz alakja legalább annyira meghatározó, mint Mészölyé. Már csak azért is, mert a két figura szimbiózisa földöntúlnak tűnik. Mondataik testvérek, ahogyan képhasználatuk is: „Azon is jól mulattam, hogy irigyled, hogy fogalmazok. Hát nem vetted észre, hogy ezt Tőled tanultam? De még a bánya látását is? Úgy láttam, ahogy Neked kell látnom. Persze nem veszed észre.

Ami nem is olyan különös, inkább az a különös, hogy én olvasás után észreveszem” (229. levél) – emlékszik vissza Alaine. Mészöly üzenetei pedig számtalanszor reflektálnak összekötöttségükre: „minden mondanivalómhoz Te vittél közelebb; és most is, ha »megkerülve« is Téged (de Téged kerülve meg) – most is csak Ve-

led vagy *rajtad keresztül* juthatok és jutok a magaméhoz. Ott vagy – ha »nem vagy« is ott. Ez az a kör, amiből nem léphetek ki, nem léphetünk ki” – írja 481. levelében.

Nádas Péter – aki mind Mészölynek, mind Polcznak nagyon sokat jelentett barátként – remek záróesszéje, a *Bármilyen jó – Em-léklapok halott barátaimról*, még arra is rámutat, a házaspár hogyan vette birtokba a másik saját „nyelvjárását” – közülük is első-sorban Mészöly, aki Polcz erdélyi tájnyelvi szavait és az általa használt pszichológiai szakszavakat építette be saját szóincsébe, míg felesége inkább incselkedve idézte Miklós tolnai vagy baranyai kifejezéseit.

Egymás munkájában is tevékenyen benne voltak, Polcz Elaine Mészöly írásainak kritikusaként, lelkes olvasójaként, és emellett a publikáláshoz kapcsolódó praktikus feladatok elintézőjeként – hiszen a levonatok, levelek, cikkek küldése is gyakorta rá tartozott. De néha Polcz is kérte Mészölyt, hogy egy-egy témát együtt gondoljon át vele – például akkor, amikor a 141. levél tanúsága szerint egy előadást kellett tartani

a bábjáték lélektanáról főiskolai tanároknak.

A kettejük által felvállalt szerepek is egyértelműen kirajzolódnak a kapcsolat történetéből. Nem túlzás itt a történet szót használni, hiszen ahogy haladunk előre az években, az aktuális becéző szavakból, vagy azok hiányából, a hangvételből, a témákból nagyon egységesen rajzolódik ki az adott időszak lenyomata. Persze a történetképzéshez az olvasó is hozzájárul – s ez talán a könyv egyik legizgalmasabb játéka –, hiszen a levelek akkor születtek, mikor Elaine és Miklós távol voltak egymástól – Elaine éppen szanatóriumban, Miklós Véménden, vagy valamelyikük Szigligeten, Kisorosziban, esetleg külföldi úton, és még folytathatnánk a sort. Egy-egy veszekedésből, kibékülésből csak az utórezgéseket vagy éppen baljós előjeleket olvashatja ki a befogadó, hogy mi történt a valós találkozásnál, az a saját képzeletére van bízva.

Visszatérve a szerepekre, Elaine sokszor magát helyezi abba az alárendelt nőszerepbe, amit anyjától is látott – akit édesapja, akinek nem melleleg

írói ambíciói voltak, folyamatosan megcsalt, az mégis kitartott mellette: „Meghalni nem azért vágyom, mert valaha is bántottál – nem akarva. Egy szavadba kerül és mindent elfelejtek. Mert olyan nagyon függök Tőled, jóban és rosszban. És megírni is alig merem, nehogy kösselek vele, amikor oldani akarlak” (387. levél) – írja Miklósnak.

Oldás és kötés, szabadság és bilincs abszolút metaforái Polcz és Mészöly kapcsolatának, rendkívül sokat reflektálnak ezekre a fogalmakra. Polcz kerül általában abba a szerepbe, aki engedi férjét („Szabad vagy!” – mondja sokszor), s önként szolgálja annak tehetségét. Miklós is sokáig elhiszi ezt a felállást: „körülötted, Veled minden úgy alakul mindig, hogy nem összehasonlítható az én bukdácsolásaimmal” (389. levél), Alaine-t sokszor mártírként látja, ami persze nem alaptalan. A kialakult képhez hozzájárul a nő rendkívül érzékeny, empatikus természete, pszichológusi munkája és múltja is: az orosz katonák sorozatos erőszaktevései, az ebből következő egészségügyi problémák és a meddség. Mik-

lós sokszor küzd önbizalomhiánnyal, érzi magát kevesebbnek Alaine-nél, akit végtelenül tisztának és éterinek lát, szemben saját nagyon is emberi, szexuális, s ezért „koszos” énjével – ez az a narratíva, amelyet mind ismerünk. Azonban a kötet mindkét fél esendőségét be tudja mutatni. Alaine választását, amely látszólag az önfeladásé, azonban nagyon sok hatalom rejlik mögötte, és Miklós folyamatos szabadságkeresését, amelynek súlypontja mégis Alaine-ben van. A kialakult dinamika kettőjükön állt. Választás volt, és nem kényszer. Karafiáth Orsolya cikkében (Karafiáth Orsolya: „Tragédia, mert megöregedtünk”, *Magyar Narancs*, 2017/49, 12. 07.) nagyon érzékenyen mutat rá arra, hogy nőtt össze nem csak jelenük, hanem múltjuk is, minden traumájukkal együtt – hiszen Mészöly is megélte a háborút, azonban ő harcolt, s talán embert is ölt, szemben Alaine-nel; s szülei története ugyanúgy a megcsalás története, akárcsak felesége szüleinek –, s hogyan lett ez az igazi bilincs számukra. Ebből a szempontból nagyon

meghatározó az a levél, amelyet Mészöly Miklós írt 1986-ban: „Sajnos hazugságokba próbáltunk berendezkedni, ami a »szabadságomat« is eleve skizofrénné tette – hibás örökké csak én lehettem, szükségképpen. Senki sem hibás, pedig; csak az elgondolás, hogy te »tűrsz« majd, én meg pszichés rombolódás nélkül »szabadnak« érezhetem magam, ha úgy akarom éppen. [...] A szükségszerű görcsöt, lelkifurdalást beleépítettük az életünkbe.” (670. levél)

A végletekig való ragaszkodást, a végzetnek tűnő összekapcsolódást pedig gyönyörűen szemlélteti az az emlékkép, melyet záró esszéjében Nádas Péter mutat be. Miklós megérzi, hogy Alaine el akarja hagyni, és abban a pillanatban ér haza, mikor az már a kabátját veszi. Belekapaszkodik a lábába, hogy ne menjen el, ne hagyja ott. „Szeretlek – de nem csak úgy már, a sorsommal is” – írja egyik korábbi (146. levél) levelében Mészöly. Ez a fajta mély összekapcsolódás pedig amekkorára szabadság, akkora bilincs is.

Murza Tímea

Felülvizsgálás

Milbacher Róbert: *Léleknyavalyák – avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről*, Budapest, Magvető, 2018

Színház, öngyilkosság, szerelem, dráma – mindezek fölött pedig folyamatosan ott lebeg egy enigmatikus lepel. Akár ezeket a címszavakat is ki lehetne emelni a *Léleknyavalyákból*, de rögtön az elején félrevezető is lenne. Milbacher Róbert második regénye olyan detektívtörténet, amelynek

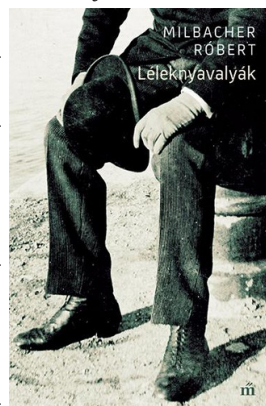
központi bűnesetét a regényszereplők közül már sokan el is felejtették, az ügyet régen lezárták, sőt már az illetékes városi alkapitányt, Hummel Józsefet is nyugalmazták.

Hummelben felmerül azonban a gyanú, hogy nem járt el elég körültekintően Czakó Zsigmond öngyilkosságának felderítése során,

ezért kezd bele az ügy felülvizsgálataiba. A magyar irodalomban sem tekinthető újjító vállalkozásnak egy irodalmi alak életéből regényt írni. Említeni lehetne az elmúlt évekből Barna Dávid *Egy magyar regényét*, vagy távolabbi példaként a *Nyugat+Zombikat*. Jelen esetben azonban nem a megidézett irodalomtörténeti személyiség, Czákó alakja áll a centrumban, sokkal inkább az alkaptányé, az általa használt módszertan, illetve a 19. századi gondolkodás és annak kijátszása. Ugyanakkor azt is hozzá kell tenni, hogy az említett drámaíróban egy kevésbé ismert alakra talált a szerző, aki az irodalomtörténeti értekezésekben sem jelenik meg túl gyakran. Czákó élete és tragikus halála mindössze ürügyként szolgál, hogy a korabeli nézetekről, tudományos és személyes diskurzusokról beszélni lehessen, de ha mellékhatásként a kutatók érdeklődését is felkelti, az sem probléma.

Hummel József egy tipikus, zárkózott agglegény, aki munkaköri ártalomból talán túl szigorú rendben és korlátok között él. Gondolkodásmódjára is inkább a szkepszis jellemző, min-

denre megvan a józan magyarázata. Sosem lehetne leültetni a korában nagy divatnak örvendő asztaltáncoltatós társaságokhoz, már-már görcsösen kapaszkodik a realitáshoz: „...meggyőződése volt, hogy az emberi viselkedés, sőt lélektan, éppen olyan mathematicailag leírható szabályoknak engedelmeskedik, mint a természeti világ legegyszerűbb jelenségei” (45). Czákó pontosan az ő el-lenpólusaként tűnik fel, hiszen természetes élettere a színház és az irodalom, tehát a fikció, a valóságtól elragaszkodott világ, amelyet az alkaptány elvből elutasít, „lélekromboló” és „elmemérgező zagyvaságnak” (190) tart. A sors fintora, hogy Hummelnek arra kell vetemednie, hogy drámákat olvasson, és abból szűrjön le következtetéseket. Hipotézise szerint ugyanis a művekből kiolvasható az író lelki alkata, ily módon az életmű és életrajz összeolvasására vállalkozik, az írói munkásság tényei te-

hát precedensként szolgálhatnak a későbbi tragikus kimenetelhez. Miközben Czakót akarja megismerni, saját mélységei, nem létezőnek hitt dilemmái is a felszínre törnek, sőt az információk interpretálása során sokkal több minden derül ki az értelmezőről, mint az értelmezni kívánt személyiségről. (A közös pont megfigyelő és megfigyelt között az alcímben megjelölt öngyilkosságban gyökerezik. Czakó ténylegesen végrehajtotta, Hummel pedig leszámolt valami olyannal magában, amelynek létezését nem is sejtette.) A nyomozás folyamata lényegében semmiben nem különbözik az irodalomtörténész tevékenységétől, magát a munkafolyamatot modellezi. Az alkaptány a könyvtárban és a levéltárban kutakodik, megnézi a vonatkozó sajtóanyagokat, sőt még szerencséje is van a könyvtárossal, aki kizárólag munkájának élve, szabadidőt nem ismerve, gondosan előkészíti a témához kapcsolódó anyagokat (valljuk be, ez ritka jelenség). Emellett felveszi a kapcsolatot a még életben lévő hozzátartozókkal (egy korát megelőző pszichoanalitikusként az elhunyt gyerekkoráról érdeklődik az

édesanyától), valamint elolvassa Czakó Zsigmond kiadást megért műveit, sőt a színházi befogadástörténetet is felderíti. Mindebből arra is következtetni lehet, hogy a bölcsészettudományok létjogosultsága nem csak akkor nyer szilárdabb talajt, ha bevált módszertanuk mellett az interdiszciplinaritásra törekednek, vagy a reáltudományokból vesznek át minél több elemet. Lényegében minden kutatás hasonló leforgású: a kínálkozó tényekből a szakemberek levonnak következtetéseket, és az eredményeket valami új megalkotására használják fel.

A *Léleknyavalyákat* érdemes lehet megközelíteni a betegség-narratívák felől (különös tekintettel a medical narratives, illetve a mental studies irányából). Erre a vizsgálódásra nem csak a cím, illetve az alcím ad okot, hanem a szöveg egésze lépten-nyomon a testi és lelki betegségek összehasonlításán alapul. Fontos megjegyezni, hogy ez a gondolkodásmód nem kizárólag Hummel amúgy is konzervatív személyiségéből ered, hanem a korabeli sajtóanyagokból és orvostudományi diskurzusokból is ez a dilemma

szűrhető ki. A 19. században nagy népszerűségnek örvendő és a regényben is sokat idézett dr. Frank Lajos Fridrik könyve univerzális orvoslást kíván nyújtani a kólikától a бүдös szájon át a hisztériáig. Nagyon is helytálló az alkapitány vélekedése, amikor azt állítja, hogy: „Ahogyan az organismus sérülései orvosolhatók, úgy a lélek sebei is begyógyíthatók a megfelelő hozzáértéssel” (79). A lelki betegségekre való hajlandóság fizikailag megállapítható, árulkodó lehet egy éles áll vagy valamilyen szervi elváltozás (ez még nem a divatbetegségek kora, amikor a betegség opcióként jelent meg egy új világnézeti perspektíva megtapasztalásához). Az alapjait éppen lerakni kívánó pszichiátriának is rá kellett jönnie, hogy nem a hivatalosan elismert testi betegségeket orvosló irányzat mintájára kell definiálnia önmagát, hanem az eredendő különbségekből kiindulva kell a differenciált gyógymódot megtalálnia. Természetesen ez nem valósult meg egyik napról a másikra, az álláspontok folyton változtak, még a 20. század első felében sem volt egyértelműen eldönthető, hogy egy-egy gyűjtőfogalom

alatt hány betegséget értettek, a következetlenség volt az uralkodó. Hummel József mintha átlátná teljes terjedelmében ezt a polémiát, és a jövő tanulságainak, valamint saját tapasztalatainak eredménye fényében reng meg benne a dolgok egyértelműségébe, felderíthetőségébe vetett hit, és sokkal inkább a szituációk komplexitása, relativitása válik valóságosabbá számára. A tudományos diskurzusban is hosszú időbe telt, hogy egy, az alkapitányéhoz hasonló konszenzus szülessen, ehhez hasonlóan a regényben sem gyorsul fel az idő. Ha valaki a krimi izgalmait keresné, annak csalódnia kell. Mivel egy nyugalmazott emberről beszélünk, a hosszas séták és az elnyúlt délutáni alvások töltik ki napjait, amelyeket egy-egy jó szivar koronáz meg. Az események lassú haladása a szemlélődést, a mindenre kiterjedő figyelmet hangsúlyozza. A regény lényegében egyetlen gondolatfolyam, amely a gondolatok alakulását szemlélteti, a keretek feloldását, a határok elmosódását. A Hummel által olvasott Czakó-művekből az alkapitány alakja leginkább a Leonából Aquiléhoz hasonlítható.

Neki is azzal kell szembesülnie, hogy a világ, amelyben eddig élt, nem feleltethető meg saját valóságképzetének. Nem meglepő, hogy a drámát olvasva Hummel éppen ezt kritizálja, homályosan látja még az összefüggéseket. Milbacher regényében minden mindennel összefüggésben áll, a szivar a reggeli újsággal, fikció a valósággal, irodalomtörténet a léleknyavalyákkal.

A szerző az utószóban egy kerettörténetet helyez el, amely szintén gyakori eljárás még a 20. század első felében is. A felkínált magyarázat azonban csak még több kételyt generál, de ezzel a gesztussal valójában még hangsúlyosabbá teszi a regénytestben megfogalmazottakat. Nem távolítja el az elbeszélőt, hanem még inkább hozzáláncolja kutatásának tárgyához. A valóban létező szakirodalmi tételek (a Czako halálára vonatkozó legfontosabb adatok Szilágyi Márton tanulmánya nyomán), fontos irodalomtörténeti kutatások citálása látszólag alátámasztja és elhiteleti minden szavát a szerzőnek, de mivel az olvasó korábban láthatta Hummel példáján, hogy sokkal árnyaltabb minden

sztituáció, és sosem árt megkérdőjelezni az egyértelmű jelenségeket, nem fogadja el a kísérlet, az első magyar bűnregény feltámasztása jelszavak alatt a félrevezető értekezést. Miért is hinné el bárki, hogy az Utószó az igaz, és a számmal jelölt fejezetek a hamisak? A tanulmányok is tartalmazhatnak következtelenségeket, pontatlan információkat, egy regényről nem is beszélve. Lényegében az elbeszélő saját maga fogalmazza meg ars poeticáját, a regény létrejöttének tétjét, esszenciáját: „Hiszen midőn régi korok rég elhunyt gondolkodóinak munkáit kézbe vesszük s fölűjtjük, mi magunk is szellemük kiszabadításának, újraélesztésének, kis túlzással úgy is mondhatnók, feltámasztásának folyamatához járulunk hozzá.” (132)

Jóllehet nem támogatom azt az álláspontot, amely már a 19. század magyar irodalmát is kiutasítaná a kötelező tananyagból; az erre irányuló diskurzusnak Jókai a legproblematisabb alakja, viszont egyes műveinek a *Léleknyavalyák*-kal való összevetése termékeny lehet, ugyanakkor a kortárs példa sem jelentene áthidalhatatlan

távolságot a régebbi szövegekhez képest. Milbacher regénye éppen arról tesz tanúbizonyságot, hogy az archaikus nyelvezet nem feltétlenül eredményez távolságtartást, hanem lehet élvezhető is. Nem gondolom, hogy túlzott kihívások elé állítaná az átlagolvasót, bár tény, hogy nem a megszokott krimiolvasó attitűddel kell hozzá közelíteni, ha egyáltalán létezik ilyen. Ugyanakkor a cselekményeknek sem kell szükségszerűen tömören egymás után következniük, furcsa is lenne, ha egy nyu-

galmazott városi altiszt a délutáni sétája során élethalál harcot vívna; legalább is Hummel József nem ilyen, néha még az eső is eltántorítja a gyaloglástól. Az alcímben megjelölt elveszejtő szerek inkább megtartó erőként működnek, amennyiben az irodalomfüggőség a nyavalyák közé sorolható. Ha a *Léleknyavalyák* az irodalomtörténet vagy egyszerűen csak az értelmezés népszerűsítésére szolgál, érdemes volt feltámasztani Czákó Zsigmondot a klasszikus magyar irodalom temetőjéből.

Nagy Hilda

A báb szétfeszíti burkát

Deres Kornélia: *Bábhasadás*, Budapest, Jelenkor, 2017

Deres Kornélia *Bábhasadás* című kötete egyszerre számadás, a felnőtté válás és a felnőttként (túl)élés időtlen folyamatának rögzítése, de a gondolati költészet újragondolása, útkeresése is egyben. Ezt a folyamatot jól vetíti előre a borító és a cím is, a borítón látható sötét és titokzatos, egyszerre szürreális, retro és futurisztikus fotó,

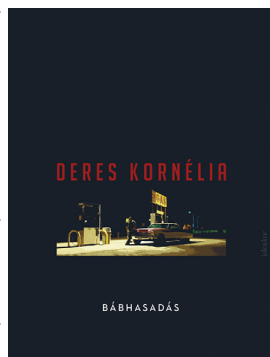
valamint a cím többjelentésű metaforája már a kötet kézbevételekor merész képzettársításokat indít el az olvasóban.

A báb hagyományos értelmezései (a legkézenfekvőbb biológiai, színházi jelentésektől az irodalmi vonatkozású metamorfózison át a különböző fejlődéslélektani és pszichológiai

magyarázatokig) játékba kerülnek az utazás, az elhagyatott benzinkút valóságával, tárgyi konkrétságával, és felfigyelünk az akaratlagosság és a tudat/tudatosság szerepére is. Ha ugyanis figyelmesen nézzük a borítóképet, az éjszakai jelenetből csak a megvilágított tér a kikapintható a befogadó számára, a köztetek az egyéni teret így eleve behatárolják, keretezik, és a külső szemlélő ezen kereteken belül férhet hozzá az egyéni történetekhez, az elemzés és értelmezés az adott viszonyrendszeren belül lehetséges. Tehát megismerési kísérleteink és esetleges kudarcaink hátterében nemcsak az a kvantummechanikából ismert és a tudatosságelméletekben alkalmazott Heisenberg-féle határozatlansági reláció áll, miszerint a megfigyelés maga befolyásolja a megfigyelt kívánt jelenséget, hanem annak lehetősége is, hogy már a megfigyelési pozíciókat is annak alapján választjuk meg, hogy a megismerés folyamatáról milyen előzetes feltevéseink vannak, egyáltalán mennyire vagyunk tudatában ezeknek (és előfeltevéseink eredetének, azaz hogy mennyire követünk e tekintetben tudatosan vagy öntudat-

lanul egy adott normát), továbbá hogy milyen fogalmi rendszerben képzeljük leírhatónak a megfigyelt jelenséget, hiszen ez is befolyásolja magát a megismerési folyamatot. (Deres Kornélia maga hivatkozott Seres Lili Hanna interjújában az agy poétikájára és a kortárs tudatosságelméletekre, példaként a *Korunk* folyóirat 2016/6-os tematikus számát említi.)

Saját magunk megismerése és megértése ebből a szempontból még komplexebb folyamat, hiszen ebben az esetben még közvetlenebb a kapcsolat megfigyelt és tárgya között, így itt a tudatosság kérdése kulcsszerepet játszik. A címben szereplő kép, a báb hasadása egy rögzített pillanat valami lényegi változásról (legyen az új életre kelés, metamorfózis, kötelékektől való megszabadulás, depresszív, bénult vagy demens állapotból való elmozdulás, vagy valami negatív változás, hiszen a hasadás szó ezt is implikálhatja), aminek egyrészt szenvedő alanya a be-

bábozódott test, másrészt ennek a pillanatnak az időtlen jelenéből óhatatlanul visszavezethető egy olyan múltbéli pillanat is, amikor ez a belül formálódó anyag törvényszerűen feszíti, veti szét burkát. De akár akaratlagos ez a változás, akár nem, a rögzítés tudatossága mindenképp kitapintható, és (ha úgy tetszik) testet ölt a *bábhasadás* szóalak megtalálásában. Deres Kornélia kötetének tétje tehát meglátásom szerint egy olyan gondolati költészet kikísérletezése, melynek fókuszában a jelenségek, érzetek, gondolatok leírása helyett az ezekről való gondolkodás, az értelmezési, megismerési folyamat tudatosítása áll. A hétköznapok konkrétumai, a minket körülvevő tárgyi valóság (akárcsak a borítóképen látható benzinkutas jelenet) és társas viszonyrendszer éppúgy részei észleleteinknek, emlékképeinknek, mint absztrakt gondolataink (például a *bábhasadás*), és érdekes kérdés, hogyan használja ezeket agyunk önmagunk, valamint tudatunk működésének megértésében.

A kötet első ciklusa az aggyal kapcsolatos toposzok és metaforák széles választékát használja

az agyi poétika tematizálásánál. A ciklus nyitóverse, a *Korall*, az agyi működést és a gondolkodás vizsgálatát természettudományos és sejtbiológiai metaforával közelíti meg. Az agy egyik fontos jellemzője barázdáltsága, mely épp a neuronok közötti kapcsolódások, szinapszisok létrejöttét segíti elő, fokozva ezzel a gondolkodás intenzitását, teret kapnak a mérész képzettársítások, a kreatív gondolatok, és megteremtődhet a tudatosságnak egy magasabb szintje. A barázdáltság metaforái a ciklusban a fjordok, a csipkézett partok, a szűrős sziklák, a dió- vagy rizómamódra burjánzó kolónia is (szürkeállomány), ezeket a képeket bontják ki az egyes versek olyan konkrétumokkal (például a *Korall*-ban matt ruhás természettudósok ráják és flitteres halak között), melyek egyrészt a megismerési folyamatra vonatkoznak, másrészt a metafora elemei és e megismerési folyamat egymásnak nem egy az egyben feleltethetők meg. Ez a biológiai megközelítés természetesen az agy egy-egy központjába helyezi az érzelmeket és érzeteket is, így az agy nem csak az észnek, a racionális gondolkodásnak a terepe,

hanem a szívnek, az érzelmeknek, sőt, az álmoknak, rémálomoknak, babonáknak is. A test és a lélek hagyományos szembeállítására így ebben a gondolati költészetben nem érvényesül, a fizikai és a mentális észleletek egyformán részei annak a megismerési folyamatnak, amelyet a kötet versei körbejárnak.

Az agy metaforáinak másik csoportja az asztronómia területéről való, a bolygók, csillagok kozmikus távlatokat nyitnak meg, azt a nézőpontváltást jelzik, ami a saját magunkról való gondolkodásban megjelenik, ha ez társas kapcsolatainkat is érinti. Az első ciklusból a *Rájahadak*, a *Galaxis* és az *Éjszakai kontinensek* című versek lépnek a megfigyelés harmadik személyéből, és a megszólítás, valamint a többes szám első személyű alakok bolygókká, csillagokká nagyítják az emberi agyat. A szerelem földrajzi, illetve kozmikus ábrázolása már a reneszánszból is ismerős, de itt a fókuszban megint csak a megismerési folyamat és az értelmezés áll, ez tágul kozmikus méretűre, mikor a másik, illetve saját magunknak a másik szemével való megfigyelésével bővül ez a folyamat. Természetesen sosem férhetünk hozzá

teljesen a másik nézőpontjához (még a sajátunkéhoz is csak részlegesen), erre vonatkozóan előzetes értelmezéseink lehetnek csak, és ezek zárványként fogják közre a másiktól felénk érkező észleleteket: „Magamba zártalak, / és így foglak nézni az éjszakák végéig. Egyetlen, / látható anyag” (*Galaxis*, 13). A kötet verseinek egymással való összeolvasása keltheti bennünk azt a benyomást, mintha a kötetben előrehaladva bizonyos tapasztalatok, motívumok értelmezésének, feldolgozásának folyamata tárulna fel előttünk. A *Fehér törp*-ben is a bolygóközi metaforika jelenik meg a csillagok életének egyik végső stádiuma, a fehér törpe képével (ami persze a „fehér törp” alakkal más jelentéseket is megidéz), és ez a már említett zárványok vagy gyúrt gömbök (*Galaxis*) folytatásaként értelmeződik, ismét a harmadik személyű elbeszélés távolságtartásával és objektívnek tűnő megfigyelési pozíciójából. De erre a zárványosodásra ismerhetünk rá a harmadik ciklus címadó versében, az *Időleves*-ben is, ahova a korábban vörös óriásból fehér törppé sűrűsödött anyagból már csak egy lassan puhává főzött kisbaba

kerül („Így könnyebb szabadulni a darabos múlttól, / az elárult gyerektől, aki kopogós éjszakákon / néha még felsír, követelve az övét. / A hátsó agyban puhává főzik a kicsit” – 49). Ez a három így összeolvasott vers a gondolatok, észleletek, tapasztalatok, emlékek megemésztésének lehetséges folyamatáról, egy trauma vagy esetleg a felnőtté válás feldolgozásáról beszél, de talán többet mond azzal, amiről hallgat. A fogalmi cserével (egyetlen, látható anyag – fehér törp – felpuhuló gondolat, kisbaba) arra a folyamatra világítanak rá ezek a versek, ami észrevétlenül történik a három vers elolvasása közti időben, és aminek tudatosítására tesz kísérletet a kötet.

Több motívummal kapcsolatban is ki lehetne választani így versek egy sorát (például északi fjordok, csipkézett partok feltérképezése, kisimítása, érzelmek túlburjánzott lakónegyede, babonák a családban és a városban, csikos nyugágyban ülő nő, stb.), de a demencia motívumát különösen fontosnak tartom, mintha magának a kötetben érvényesülő értelmezési folyamatnak a metaforája lenne. Az emlékek és a múlt elvesz-

tése, illetve az emlékek máshogy kapcsolódása (vagy a kapcsolatok, szinapszisok leépülése, újrarendeződése) megtörténhet szellemi leépülés nélkül is, egyfajta bábbá bénult állapotban. Ez a bénultság jelentheti a saját megismerésünkre való vakságot (*Demencia*), de épp ellenkezőleg, fakadhat abból az elemző, megfigyelő, vizsgálódó attitűdből is, ami a megértés folyamatában elkerülhetetlen: „Melaszos idegek közé szorult a nyomorult: / mondja a narrátor, a kecec orákulum. / Hozzám szól, engem felez, leszedál, / fetrenghő mássá tesz. Epikus egy egő, / kicsipkézném a képét, te úgy / mondanád: pofán vágnám. / De mozdulni nem bírok, mint akinek / kilótték az agyalapi dúcát.” (47) „Demencia érik a kisimult agyban. / A vándorlás útján izzadt kis geológusok mérik / a homok rugalmas hullámain, jósolnak földmélyi / rengést, éghajlatváltozást. A kiszikkadt felszint / ők öntik majd fel sóval, borssal. Tudós agykatonáim.” (44) A *Mínuszos magasok* című versben a felejtés állapota egy apokaliptikus megváltástörténet előfeltételeként jelenik meg („Amikor a hullámok és erek zubogva /

törnek utat, befalják a partokat, szétáztatva minden emléket. / És a memória felszabadul, felfedezi a bolygón túli törvényt, / miközben komótosan megálmodja a második gyerekkort” – 67), ahogyan a bábállapot (kimerevített létezés) is előfeltétele annak az érési folyamatnak, melynek eredményeként

a burok felhasad. A kötet cím tehát a (tudatosságelméletekre épülő) gondolati költészet metaforája is egyben, a vizsgálódás természetét ragadja meg, akárcsak a kötet verseinek folyama, ahol a szövegeknek tudomásuk van saját magukról és értelmezhetőségük kereteiről.

Nagy Kinga

Ember Sári
Részlet a *Hosszuélet* című kiállításból, 2017
(Molnár Aní Galéria, Budapest)

E számunk szerzői

Balázs Zoltán (1988), költő, író, Budapest • **Dézi Fruzsina** (1995), kritikus, egyetemi hallgató (ELTE, UAT), Budapest • **Ember Sári** (1985) képzőművész, Budapest–São Paulo • **Gadó Flóra** (1989) kurátor, kritikus, Budapest • **Gergely Ágnes** (1933) költő, író, műfordító, legutóbbi kötete: *A szomjúság ára* (2018, Kalligram), Budapest • **Halmi Tibor** (1987) költő, kritikus, az Írók Boltja programszervezője, Budapest • **Horváth János Antal** (1993) forgatókönyv- és drámaíró, költő, Budapest • **Juhász Tibor** (1992) költő, író, szerkesztő (Kulter.hu), legutóbbi kötete: *Salgó Blues* (2018, Scolar) Debrecen • **Mizsur Dániel** (1991) költő, szerkesztő, doktorandusz (ELTE BTK), legutóbbi kötete: *Karc* (Apokrif–FISZ, 2017), Budapest • **Murzsa Tímea** (1992) doktorandusz (ELTE BTK), kritikus, szerkesztő (Apokrif), Budapest • **Nagy Hajnal Csilla** (1992) költő, író, szerkesztő (Irodalmi Szemle Online), legutóbbi kötete: *Miért félünk az örültektől* (2016, Kalligram), Budapest • **Nagy Hilda** (1995) kritikus, egyetemi hallgató (ELTE BTK), Budapest • **Nagy Kinga** (1979) tanár, doktorandusz (ELTE BTK), Budapest • **Sebők György** (1992) költő, csoportterapeuta, Debrecen • **Simon Márton** (1984) költő, műfordító, legutóbbi kötete: *Rókák esküvője* (2018, Jelenkor), Budapest • **Vörös Anna** (1995), egyetemi hallgató (PPKE BTK), Pécs-Budapest

Ára: 350 Ft

ISSN 2060-3207

18003

9 772060 320008